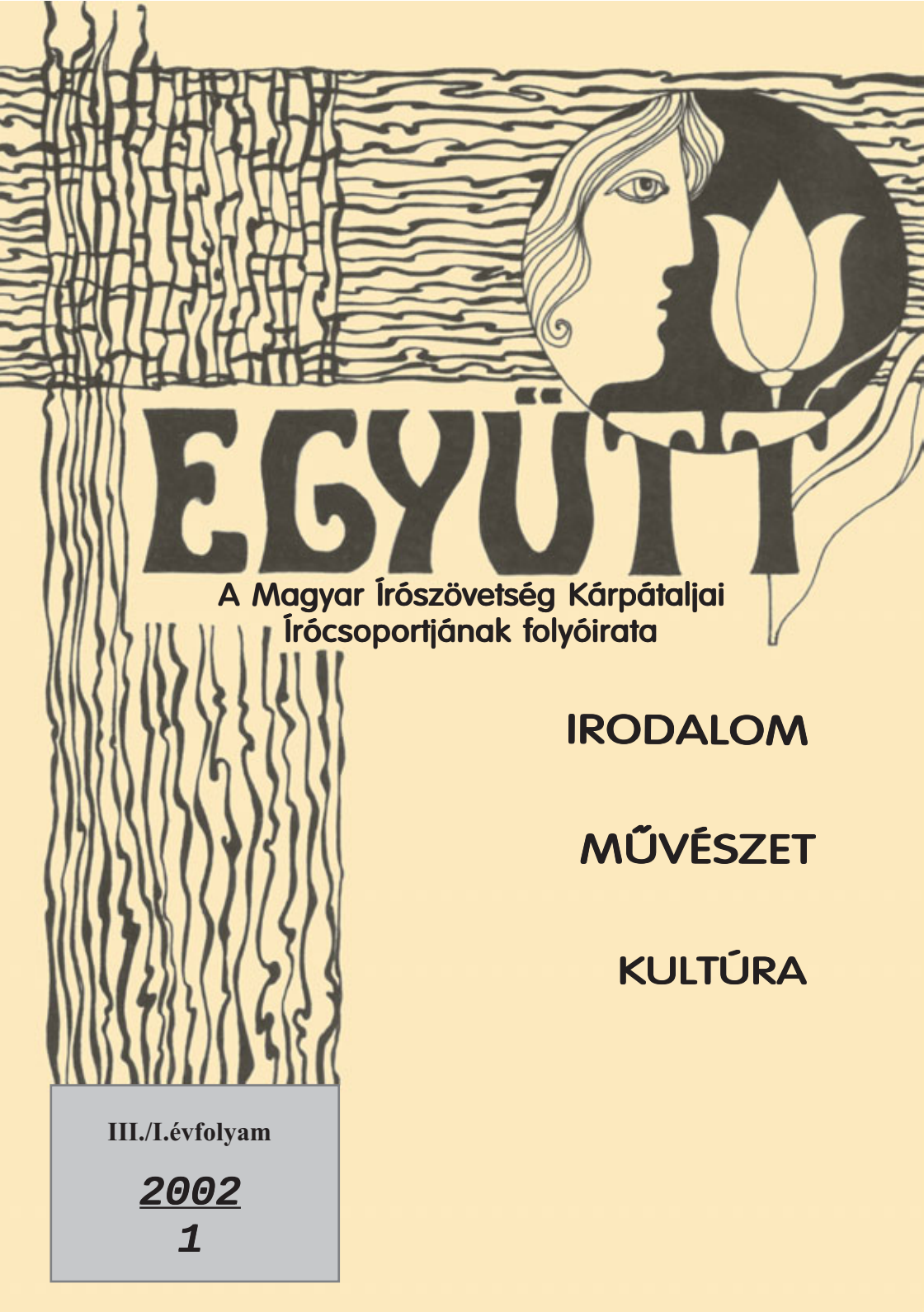

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

III./I.évfolyam

2002

1

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkeszti a szerkesztőbizottság.

Elnök: **DUPKA GYÖRGY**

Főszerkesztő: **NAGY ZOLTÁN MIHÁLY**

Főmunkatárs: **S. BENEDEK ANDRÁS** (alapítófőszerkesztő: 1965-1967)

Védnöki testület: **Kovács Vilmos Baráti Társaság**

Megjelenik a Kárpáti Magyar Krónika önálló, negyedévi kiadványaként a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége, az Illyés Gyula Közalapítvány, az Intermix Kiadó és a Credo Alapítvány támogatásával. Lapunkat segítőndő e számunk szerzői teljes tiszteletdíjukról lemondtak.

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás, tel.: 06702317220.

A szerkesztőbizottság ungvári címe:

88000, Babuskin tér 5/a, tel.: 43737, fax: 617027,

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua.

Szerkesztőségi órák

minden hónap első és harmadik csütörtökén, délelőtt 8.30-tól 12.00-ig.

Felelős kiadó: **DUPKA GYÖRGY**

Olvasószerkesztő: **R. BULECZA ROZÁLIA**

Művészeti szerkesztő: **IVASKOVICS JÓZSEF**

Szedés: **HERDINSZKY ÉVA**

Korrektor: **FEJES JÁNOS**

Tervező grafikus: **JANKOVICS MÁRIA**

Szerkesztőségi titkár: **BÖLCSHÁZY KATALIN**

Intermix Kiadó 88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a

Tel: 00380-3126/1-70-27. E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Készült a Povch Kft-ben.

Forgalomba kerül a **KOVÁCS VILMOS BARÁTI TÁRSASÁG** terjesztésében.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt hálózat, vezető: **DR. KOVÁCS ELEMÉR**,
tel./fax: 8 243 214-54, Nagyszőlős, Gagarin ut 47.

Lapengedély száma: 3 T No 188.

A folyóiraton nyereség nem képződik.

T a r t a l o m

- 4 S. BENEDEK ANDRÁS: Együtt. Újra együtt?! (*kisesszé*)
6 FODOR GÉZA: Egy nagy talán keresésére indulok (*Rabelais*)
7 GORTVAY ERZSÉBET: "Semminek sok volt, de csillaggal írott".
9 KOVÁCS VILMOS: Kenyér és vers, Világosító szent Gergely örmény
püspök fohásza az Úrhoz, Testamentum versek
13 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: A folytatás felelőssége
14 S. BENEDEK ANDRÁS: Európa elrablása, A szél átkot hoz,
Kurvuló történelem (*versek*)
17 HORVÁTH SÁNDOR: Álmos tájakon járok (*novella*)
22 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A hold kolompja, Két fénybogár (*versek*)
24 GERZSENYI ANDRÁS: Kiflivég a kalapban (*kisnovella*)
25 FÜZESI MAGDA: Jóslat a szomorú szemű templom mellett,
Mérsékelt égöv, Kocsmadal nyílt vizeken (*versek*)
27 Vári Fábián László: Tábori posta (*regényrészlet*)
29 TÁRCZY ANDOR: Úgy szépen, Ha nem lennél, Ágyamban reggel...
(*versek*)
31 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Ragyogás (*novella*)
35 ZSELICKI JÓZSEF: Verecke, akkor, tisztaság, most... (*versek*)
37 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: "Hazugság lett volna minden szavam..." (*jegyzet*)
40 DUPKA GYÖRGY: Magyar polgárjogi mozgalom a kollektív jogokért
(*részlet egy készülő monográfiából*)
47 TÓTH ISTVÁN: Mary Halasz, a "fordított amerikas" (*tanulmány*)
51 NÉMETH IMRE: II. Rákóczi Ferenc és a ferencesek (*kisesszé*)
53 Művelődési életünk krónikája
56 Szerzőink (*név, szül, évszám, lakhely*)
57 IVASKOVICS JÓZSEF – KOVÁCS VILMOS: Búcsú (*megzenésített vers*)
58 ADY ENDRE: Intés az őrzőkhöz

E számunkat Jankovics Mária grafikáival illusztráltuk, melyeket Horváth Sándor
Álmos tájakon járok (2002), Nagy Zoltán Mihály Páros befutó (2002) c.
kötetéből válogattuk
Címlap: Jankovics Mária
Hátsó borító: Muszka László, az Együtt c. folyóirat eredeti címlapjának
felhasználásával

Együtt. Újra Együtt?!

A címben szereplő második *Együtt* szót akár kis betűvel is kezdeném. Ugyanaz a feladat és az alapprobléma ugyanaz, mint harmad évszázaddal ezelőtt. Ez az idő azonban a meghosszabbodott átlagéletkor idején is jó emberöltő. Arany János korában ez még csak szűk negyed század volt; emlékszünk még: „*Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon, /Messziről lobogva tenger pusztaságon...*”

Igen, ez az, ami zavar, a tenger pusztaság s a tábortűz pislákoló reménye. Mert így volt ez a hatvanas évek második felében. A könyvek, könyvtárak zúzdába küldése, az iskolahálózat lerombolása, majd szocialista típusú „újjaépítése”, a tanárok, de az egész magyar vagy magyarul tudó, „magyarofon” ruszin értelmiség elűldözése, elhallgattatása vagy éppen fizikai megsemmisítése próbálta megteremteni a feltételeket a magyar tudat teljes kilúgozásához. Meghirdették az „*ezer év óta nem volt itt semmi*” parancsként alkalmazott jelszavát s még a hrucsovi látszatenyhülést követő Brezsnyev-éra idején is Zalka Máté, Illés Béla, Hidas Antal, Gergely Sándor, Karikás Frigyes, Gereblyés László, Lányi Sarolta, Gábor Andor, Madarász Emil „szovjetmagyar” munkásságát próbálták egy kulturális önkép tengelyébe állítani. Mi több: még az enyhülés, a glasznoszty éveiben is csak Illés Béla, Ilku Pál, Szabó Ervin, Mácza János, Győry Dezső, Czabán Samu részben a tájegységhez kötődő munkásságához jutottak vissza a fizikai földrajzi lokalizáció terén (e névsorból szándékosan hagyom ki a nyilván csak ideológiai tájékozatlanságból itt szereplő Takáts Gyulát!).

Mindez, kimondva-kimondatlanul csak egy célt szolgálhatott: a kárpátaljai magyar lakosságnak az egységes magyar kultúra közegéből való kiszakítását, nem a „natúr” szépirodalomra, de a történelem és a folklór hagyományaira építkező, az egyetemes egész számára helyi értékeket felmutató helyi írásbeliség kialakításának megakadályozását, késleltetését.

Ennek a lélekromboló törekvésnek elsőként a hatvanas évek második felében jelentkezett fiatalok mondtak nemet. Kinőtték már a faliújságokat, korlátok közé szorított szakköröket, a helyi kommunista vagy komszomolista lapok eseti, kontraszelekcióra építő publikációit és megpróbálták fórumot teremteni a belső harcoktól is terhelte, ellenséges közegben.

Ez volt az Együtt! Kissé hangzatos, de jelképes címével s ma már szinte képtelenségbe illő előállítási módjával, körülményeivel. Az Együtt ugyanis ún. gépiratos szamizdat volt. Igaz, bírta az egyetem tanárainak hallgatólagos jóváhagyását, akik négy (4!) példányban maximálták a példányszámot. A linómetszetes címlappal és illusztrációkkal készült lap valós példányszáma 36-40 volt. Kevésnek tűnik, de ha belegondolunk, hogy a füzetek kézzől-kézre jártak, kissé szomorúan állapíthatjuk meg, hogy ma sem vesznek kézbe sokkal többen irodalmi lapot Kárpátalján.

Nyugodtan mondhatjuk, hogy az elsődleges érdeklődés a kuriózum iránt nyilvánult meg. A kiadvány szépirodalmi anyaga ugyan megállta a korabeli „helyi” értékrend kritériumait, elbírálsai szempontjait, korántsem mondható azonban érettnak, kiérleltnak. Amit mindenesetre említésre méltónak tarthatunk irodalomtörténeti szemüveggel nézve is, az a tény, hogy a „felsőbb elvárás”, mondhatnánk utasítás ellenére az Együtt nem volt hajlandó elítélni Kovács Vilmos sokat vitatott regényét, a *Holnap is élünk-et*, hanem értékeket keresőfelmutató írást közölt róla. S talán a jövőre nézvést érdemes felidézni az egyik szám vezércikkének (*Tájjelleg és irodalom*, 1967/3.) költői kérdését: „... ki nyugodna bele, hogy az élet valamilyen területéről kisorsítsák, sajátos ízlését ne hagyják érvényesülni, s más ízlésének, akaratának alárendeltje legyen?”. E sorok szerzője ma már egyszerre szégyelli naivitását és büszke a leírt szavakra, még az elkövetkező év/ek/tizedek megpróbáltatásainak tükrében is. Nyilvánvaló, hogy az ízlés és akarat más szavakkal könnyen dekódolható. Valószínűleg megütötte a szemét azoknak is, akik alig két év után már totális támadást indítottak a próbálkozás ellen. Fő lelki gondjuk azonban alapvetően a megjelenés ténye volt: nélkülük, engedélyük, beleszólásuk és irányításuk nélkül?! Azok őrgöngése azonban, akik nem sokkal korábban begyűjtötték a rádiókat, megsemmisítették a könyveket és írásmintát vettek minden listán szereplő írógépről, lassan elcsitult.

De megmaradt a folytonos gyanakvás. Miért is akarna bárki jól reprezentálható, a „népek barátsága” illusztrációjánál többet e töredék magyarság képviselői közül?!

Ez a hozzáállás határozta meg az elkövetkező éveket-évtizedeket. Ez befolyásolta a Forrás ma már jól ismert történetét, ez konszolidálta inkubátorházzá az azt követő kezdeményezéseket s nyújtott vezető szerepet akarnokoknak, közepes tehetségű kultúrbaíjnakoknak. A dolgok inerciója folytán sokáig az egész magyar nyelvterületre kihatóan.

A Szovjetunió összeomlását követő lelkesedés és látszategység ma már végképp elparázslott. Maradt a hirtelen áradás után visszamaradt iszap. Ami termő talaj lehet ugyan, de önmagában nem érték. Ma már gyászindulokat zengenek a kultúra egykori élharcosai és temetik a kárpátaljai magyar irodalmat.

Valóban, ha az irodalmat csupán szépirodalomként fogjuk fel, négy-öt elfogadható teljesítményen kívül nincs mivel dicsekednünk. Ha azonban az irodalmat a humán tudományok teljességének spektrumában képzeljük el, van esélyünk.

De csak *Együtt*, együtt!

Aki nem akar ebben a kétségbeesett kísérletben részt venni, ne tegye. De mi értékeket keresünk és értékeket akarunk adni. A kisebb és nagyobb közösségnek, a résznek és egésznek egyaránt.

Emlékezzünk csak. Az *Együtt*szerzőire-szerkesztőire épülő *Forrás* indította útjára azt a népköltészeti gyűjtőmunkát, amelynek eredményeit Vári Fábián László, Punykó Mária és számos társuk, követőjük tette a kárpátaljai magyar kultúra részévé. Gondoljunk a honismereti, helytörténeti munkára, ami már ugyancsak elvitathatatlan része a tájegység kultúrájának. És építsünk a társművészetekre, ne feledkezzünk el akár Thaliáról sem. És ne legyünk vakok az elektronikus világ üzeneteire sem, amelyeknek önálló műfajként-műformaként való megjelenése a hun vezérhez hasonlóan itt áll a kapuk előtt. S ezeket a kapukat ki kell majd tárnunk, néha saját ösztöneinkkel is viaskodva.

Vakok lennénk, ha nem látnánk, hogy velünk együtt élt át szülőföldünkön minden sorsfordulót egy néptöredék, amelynek ma még a létét is sokan vitatják. Nem volt olyan történeti sorsforduló, hogy a *gens fidelissima*, mint közösség ellenünk fordult volna, bár néhány megtévedt humanoid mindig leválik, és egy nagyobb csorda ösztöneinek, ideológiai parancsainak engedelmeskedik. Találkoztunk velük, de az általuk kínált alternatívát nem fogadtuk el. Ne utasítsuk el azonban azok felkínált jobbát, akik Petőfit, Krúdyt fordítanak, a magukénak vallják a magyar történelmet-kultúrát és a Duna-medencei gondolat mellett tesznek hitet. A műfordításirodalom kétségkívül gazdagíthatja az *Együtt*et, gazdagíthat és erősíthet mindannyiunkat.

Le kell gyűrűnk érzékenységünket is, nyitottá kell válnunk az irodalomkritika és elmélet iránt. A kárpátaljai magyar kultúra ma túl érzékenyen reagál a jelképes mérleg nyelvének kilengéseire. Nem véletlenül. Sokáig és sokan voltak, akik a politikai elvárásokat is a hitelesített mércék közé csempészték. Nem gúnyos, alpári ismertetésekre van szükség (amelyekre akadt példa az elmúlt évtized publikációiban). A keménység, a szigorú kritika azonban nem rosszindulatú, hanem éppen a továbblépés esélyeit kínálja fel.

Mindezt azonban a gyakorlati munka mutatja majd fel. Mert nem szabad statikusan korábbi vagy párhuzamos példákra építeni a szerkesztőség elvárásait, hiszen az *Együtt*-ből ma már csak a cím parancsa helytálló. Követni egy harmad évszázaddal ezelőtti példát nem szabad és nem is lehet. Ma egy alig változó, mégis új világ körülményei közt kell kultúrát építeni. És figyelni kell a környező társadalompolitikai változásokat, de az elvárásainak nem engedhetünk.

Az *Együtt* építsen minden értékes hagyományra, de ne legyen azok kiszolgáltatottja sem. Az *Együtt* új lap. Mert nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.

Végezetül. Fel szeretném idézni azt az útravalót, amellyel Móricz Zsigmond üdvözölte a munkácsi *Magyar Írást* 1932-ben: „*legyen bátor és bölcs írás*”. Leginkább bölcs és megfontolt. Építő-építő.

S. B. A.

FODOR GÉZA

EGY NAGY TALÁN
KERESÉSÉRE INDULOK (*RABELAIS*)

Kovács Vilmosnak

*Egyetlen fényforrás alól
Széthullunk, árnyékainkra
Fémtől, áttetsző ködöktől
Hótól – mindig északabbra*

*Tükrökből a szél kifordul
Szárnycsapás vált át a térbe
Százhusz fokkal elforogva
Kondul meg a szív verése*

*Üvegtánc a kardok éle
Villogó kirakatokban
Égő sugárcsík. Irritál
Infravörös sugarakban*

*Mélyen, nehéz rádiumban
Nem – euklidési térben
Oly ritka, mi sugárosul
Reverzibilis időben*

*Zászló merre már nem lehet
Hol mint nap, vakít a hóra
Ki daczból kovácsolt kardot –
Nem üzen már, – mióta*

„Semminek sok volt, de csillaggal írott”

(Emlékezés Kovács Vilmosra)

Születésének 75. évfordulója táján nem tudok nem gondolni arra az emberre, aki 1977 októberében, három héttel akkor már percről percre várható halála előtt úgy települt át Magyarországra, hogy tudta: vissza Kárpátjára már nem térhet soha. Mégis ment; hagyta, hogy „*csontig nyúlt testét*” vigye a mentőkocsi.

Nincs erkölcsi jogunk se ma, se máskor őt a magunkénak vallani, ha nem ismerjük el: mostoha szülőföldje még haló porait se érdemelte. Nem érdemli mindaddig, amíg azok, akik kiűtötték kezéből a tollat, munkahelye feladására kényszerítve a létminimum alatti helyzetbe taszították, szintűgy el nem ismerik: felsőbb utasításra és/vagy önző személyes indíttatásból, de vétkeztek Kovács Vilmos ellen.

Főhajtásra készítő emberi-erkölcsi nagyságot sejtet a tény, hogy kényszerű távozásakor Kovács Vilmos senki iránt nem táplált haragot fáradt, akadozó szívében. Ha a harc kezdeti szakaszában és a védekezés hevében voltak is felesleges vagdalkozásai, esetenként és kiközösítetten már tárgyilagosan ítélte meg mindazt, ami a rázúduló lavinát elindította: „*Egy közösség, ha magáénak tudja, szülőjének tekinti az író, bizonyos esetekben kényes, de megkerülhetetlen közeleti feladatokat ró rá. Így történt ez velem is. Természetszerű, hogy egy olyan kis létszámú közösségben, mint a kárpát-ukrajnai magyar lakosság, minden ilyen lépés túlnő valóságos méretein és „üggé” fájul, amelyhez szóbeszéd, rosszindulatú mendemondák és félreértések tapadnak. Az említett esetben mindez főként személyem körül kulminálódott...*”

Kovács Vilmos sokáig nem hitte, hogy az „új rend” képes felfalni jobbító szándékkal bíráló fiát. Nincs találó jelző a személyes tragédia keserűségére, amikor be kell látnia: a pilátusok győztek. Csak ekkor, lelkében a „*múlt lobogások füstölő üszkével*” ismeri fel az összefüggést saját sorstragédiája és az égre emelt öklű rendszer képmutató természete között; megérti, hogy ami vele történt, nem szerencsétlen véletlenek sorozata, hanem természetes következménye az élet minden területén elkezdődött visszarendeződésnek.

A változó, felgyorsuló Idő maga alá temette azt a rendszert és társadalmat, amely annak idején kivetette magából Kovács Vilmost. S ha azok, akik benne egykor a Kovács Vilmoséhoz hasonló esetekhez asszisztáltak, ma Pilátusként mossák kezeiket, ez már annak a költészetnek az elismerése, amit *Testamentum* c. versében a halál árnyékában élő költő sommásan így minősít: „*Semminek sok volt, de csillaggal írott.*”

Ez a csillaggal író költő 1927. június 5-én született Gáton. Apja falusi kőműves- és ácsmester, a kommunista párt tagja, akit a cseh polgári demokrácia és a Horthy-rendszer is szinte állandó rendőri felügyelet alatt tartott. Munkához sem mindig jutott, ennek következtében a család eléggé ingatag anyagi körülmények közt élt. Más szóval: Kovács Vilmos abból a világból jött az irodalomba, ahol sokszor hiányzott a hetedik krajcár; innen hozta világgépének meghatározó elemeit.

Szűkebb környezetéből kiszakadva előbb Beregszászra, egy évvel később, 1939-ben pedig Munkácsra került, ahol 1945-ben kereskedelmi érettségi vizsgát tett. Hivatalnoknak készült, ezirányú pályáját a beregszászi terményforgalmi vállalat könyvelőjeként kezdte, aztán VB-titkárként folytatta szülőfalujában. Közben a lengyeli pénzügyi főiskola levelezős hallgatója volt, és úgy tűnt, végleg kiköt a pénzügynél: 1949-ben ismét Munkácsra került, ahol adóhivatali tisztviselőként, majd a járási lap könyvelőjeként dolgozott. A szerkesztőségben újságírókkal barátkozott, maga is próbálgatott írni, mégpedig ukránul és oroszul, de kevés sikerrel, bár jól ismerte mindkét nyelvet. Hamarosan összeállt azonban első magyar nyelvű verseskötete *Vallani kell* címmel, amely 1957 őszén látott napvilágot Ungváron. Ekkor, kötetének megjelenésekor értelmét veszítette számára a számok világa, elvágott abból. Betűvel kapcsolatos foglalkozást keresett és talált: 1958-ban Ungvárra, a Kárpáti Könyvkiadó magyar osztályának szerkesztői székébe került. Innen üzték el 1971-ben... Addig persze sok minden történt vele és körülötte.

Aki emlékszik rá, megerősíti: Kovács Vilmos nem volt kiadói hivatalnok típus. Neki a szerkesztéshez is

ihlet kellett, az a sajátos hangulat, amit olykor egy kávé, egy vodka, zenés vacsora, Ung-parti séta, jóízű baráti beszélgetés teremtett meg. Felszabadult, a régi szerkesztőségekre emlékeztető légkör lengte körül, amitől nem volt idegen a jókedv, a szípkázó szellemesség. Ez a magatartásforma akkoriban, abban az épületben elfogadhatatlan volt: a „Mazurok”, akik a hatalom gyakorlásán kívül semmi máshoz nem értettek, azt hitték, eredményes szellemi munkát csak szigorú fegyelem, katonás regula fenntartásával lehet végezni. Kovács Vilmos nem illett bele ebbe e képbe. Emlékszem, egyszer azt mondta: már egy hete nem csinál semmit; minek erőltesse, ha nem megy; majd ha lesz hozzá hangulata, egy nap alatt és sokkal jobban elvégzi azt, amivel ihlet híján sokáig, sikertelenül kínlódna. Ez a munkastílus idegen volt az 50-es évek irodalmi szerkesztőségeitől, még inkább az a sok ember, aki Kovács Vilmoshoz bejárt. Kéziratokat hoztak, könyvélményeken osztottak vagy egyszerűen egy csattanós viccet akartak elmesélni. Vilmos vevő volt mindenre. Vélhetően azért, mert a családja Munkácson maradt, s az otthon hiányát csak így tudta oldani... Az Egyetlen, az Igazi hiányzott, hát kellett a sok, amit a magánéletbe való beleszólás jogát is maguknak vindikáló felettesek kezdetől fogva nem voltak hajlandók tolerálni.

Akkoriban a XX. pártkongresszus meghirdette új politikai irányvonal érvényesülését idejéltéltük. A szovjet irodalom új hullámanak jelentkezése Kárpátalján is megkérdőjelezte a napi politikai és gazdasági teendők népszerűsítésére beprogramozott irodalom létjogosultságát. Az enyhülés pár esztendeje, ami az új hullám tündöklésétől a bukásáig eltelt, adja Kovács Vilmos másságához a megfajtás kulcsát. Három, rövid időközökben egymást követő verskötete (*Vallani kell* – 1957, *Tavaszi viharok* – 1959, *Lázás a föld* – 1962) és a *Tavaszi viharok* c. kötet 1963-as moszkvai orosz fordítása Kárpátalján a magyar irodalom kibontakozásának azt a korszakát reprezentálja, amely mögött a hrucsovi éra rövid életű társadalmi-politikai enyhülése állt. Összetartozás, önazonosság, nemzeti önismeret ekkor válhatta fel végre a vörös öklű plakátok helyét az irodalomban. Mondhatnánk azt, hogy Kovács Vilmos jókor érkezett. Kimondhatta, amit egy elszigetelt, megfélemlített nemzetiségi közösség saját igazságának érzett. Meglehet, alaposabb esztétikai mérlegelés az ő költészetében is kimutathat gyarlóságokat, ám az életmű mindenképpen maradandó értékekben gazdag. Kovács Vilmos helyét az egyetemes magyar irodalomban az a tény határozza meg, hogy kárpátaljaiként először érintette a magyar nemzeti és az egyetemes emberi, XX. századközépi sors kérdéseit. Legpregnansabban talán a *Holnap is élünk* c. regényében tette ezt, amely viszontagságos huzavona, gáncsoskodás után jelenhetett meg rövid időre a könyvespolcokon. A bekeményítő ideológia csakhamar száműzte a nyilvános könyvtárakból is; második kiadása 1989-ben jelenhetett meg csupán. Ez a könyv azonban így, betiltottan is betöltötte szerepét: felhívta a közvélemény figyelmét a kárpátaljai magyarság 1944 utáni kálváriájára, ezen belül Szolyvára, a sztálini munkatáborokra, az ideológiai terrorra, a szocializmus nevében elkövetett gaztettekre. A *Holnap is élünk* c. regény – negyedszázaddal a peresztrojka előtt – ugyanolyan merész, szükségszerű vállalkozás volt Kárpátalján, mint országos viszonylatban Szolzenyicin *Ivan Gyenyisovics egy napja* c. műve, vagy Ivan Csendej *Márciusi hó* c. elbeszélésgyűjteménye, amelyek jóval később is korán érkeztek.

A *Holnap is élünk* kemény kőként csapódott a kárpátaljai szellemi élet állóvizébe. Arculcsapása lett sok mindennek, amit az akkori ideológia örökkévalónak hirtetett. S bármennyire kemény mőresre-tanítás követte, meg nem történté nem lehetett tenni; nyitánya lett az elkövetkező évek egyenlőtlen küzdelmének az emberhez méltóbb holnapért – amelyben élni Kovács Vilmos annyira szeretett volna.

GORTVAY ERSZÉBET

KENYÉR ÉS VERS

Egy szürrealista költőnek

*A verejték csípős, de a búza már édes,
s a kenyér meg se kérdezi, hogy éhes
vagy-e, amikor megszegeđ.
Ma gondoltál-e rám, mikor megetted
kenyered s megírtad róla versedet?*

*Egy világ gondja kavarg bennem.
És éhes vagyok. Adj ennem!
Adj verset s kenyeret, de ne hitvány morzsákat,
mely mások asztalán maradt,
mert lélek és gyomor könnyen lázad,
s ki tudja, milyen zászlók alatt.*

*Én megértem örömét a kenyérnek,
s a verses fohászt is, mit költő mond,
ha kenyérbe harap.
De te is értsd meg, hogy attól nem lesz fehérebb
és nem lesz nagyobb a darab,
hogy zagyva ígéket
mormolsz nekem, míg rágom fáradtan.
Velük lelkem már meg nem ígézed:
bele rímtelen igazságok áradtak.
Csípős a verejték, és súlyos a gond.
Hát még ha az egész világot hordod!
Öröm és bánat versekre bont,
s ujjongva mutatod,
ha lelsz egy tiszta foltot
a kor viharában hánykódó lelken.
Ember vagy,
fogamzik benned hit, törvény, sejtelem,
s érzed, hogy szólni kell, bár a vers kint terem.
Oszd meg hát örömöđ, nem bánom!
S mindegy, hogy fohászod rímes vagy rímtelen,
vagy milyen ütemet tart a sor –
de tudd meg, hogy addig el nem vágom köldök-
zsinórod, míg meg nem érted, mivel tartozol
nekem, ki élek veled e kenyér miatt
megosztott földön!*

VILÁGOSÍTÓ SZENT GERGELY ÖRMÉNY PÜSPÖK FOHÁSA AZ ÚRHOZ

– Chorennai Mózes krónikájának szellemében –

*Szentatyám, hallod? Bomlik a karám.
Pásztorra ellen fordul a jámbor barom,
s öklelő szarvában ott a halál.*

*Szentatyám, te tudod: nem én akarom,
hogy rágalmak s versek tárgya légy,
de háborog az éter,
s a kommentátorok fehér fogán
szivárog a gyalázat,
mint istállók hátsó falán
a trágyalé.*

*Szentatyám, te látod: Krisztusod öt sebe
sem váltotta meg a világot.
Az „Oszd el vagyond...” elvéért ki nem köpte le
őt, a vezért,
mikor Pilátus felmutatta tiszta kezét,
és nagyobb kiáltott.*

*Szentatyám, te tudod: a pilátusok győztek.
Ostorral kezükben akik megelőztek –
kinyitották előttük az akolt,
s a történelem szikkadt mezőin
kétezer éve szikkadtan, vakon
szédeleg a nyájad.
A halott vezér hitét már nem őrzi,
s gyomos sirjára csurog a nyála.*

*Szentatyám, te látod:
a pilátusok keze tiszta.
A hatalom nagyobb kiáltott
és rájuk bízta
az akolt,
s a történelem szikkadt mezőin
most ők terelik, ők őrzik
tikkadtan, vakon*

*szédelgő ember-nyájad,
mely tenni már fáradt,
álmodni dőre,
s szívét nem találja
a rozsdás imák színpadi töre.*

x x x

*Szentatyám, te tudod: e fáradt nyáj után
hiába kiált már száz torok.
Tettet és álmot is utál.
Becsapták pilátusok és pásztorok,
akikben bambán hitt,
kik rózsafüzérrel láncolták össze
tonnás bombáit
és puskaporába tömjént keverték.
De ezek a fáradtak, ezek a levertek,
ha megkergeti őket a vész –
holnap elnémitják hangjaidat,
mert ölni kell a réz.**

*Szentatyám, te hallod? Bomlik az akol.
A pilátusok fehér fogán
szivárog a gyalázat,
s szédelgő ember-nyájad
táguló orrcimpákkal a szelekbe szagol.*

*Szentatyám, imádkozz, ha marad még imád.
A történelem szikkadt mezőin
reszket a délibáb,
s horkanva torpan a jámbor barom:
fejét leszegi, szeme véres.*

*Szentatyám, verj félre minden harangot –
nyájad ölni készül.
Emberszagot érez.*

* Korábbi közlésekben a „réz” helyett „kéz” állt, ám az eredeti kézirat tüzetesebb vizsgálatakor Fodor Géza meggyőzően kimutatta, az itt közölt szóhasználat tekinthető egyedül helyesnek.

TESTAMENTUM

*Uram, emeld fel csontig nyűtt testem,
s fűjd el belőle múlt lobogások
füstölgő üszkét.
Ismerd fel bennem halandó másod,
ki most fekete árnyadra estem,
s hozzá szegeznek lázvörös tüskék.*

*Uram, megjártam én is a poklod,
ha teremted csodája hívott,
kiosztva részem.
Semminek sok volt, de csillaggal írott.
Uram, mostantól több lesz a gondod,
s műved, a csoda, késve lesz készen.*

*Uram, marad itt még néhány bolond,
s ha most felemelsz, mindőjük nevét
füledbe mondom.
Oszd fel közöttük poklunknak felét.
Homlokuk jeles, nyakukban kolomp.
S vigyázzunk rájuk ott a porondon.*

A FOLYTATÁS FELELŐSSÉGE

Elődünk, a hajdani diákkiadvány „igazi” folyóirat-alakú feltámasztásában hálátlanul tűnő szerepet osztott rám a sors: a kezdeményező okán rám testálódott szerkesztői minőségben szorongva tapasztalom, a teremtő szándék megvalósítása nagyrabecsült pályatársak régi és új, valós és vélt sérelmeinek keserűségét fakasztja fel.

Kevesen vagyunk, de megosztottak. Ugyanazt tesszük – próbáljuk tenni – „kicsiben”, ami az anyaországi irodalmi életben történik.

Ne tegyünk. Sorscsapások alatt vergődő kor- és sorstársaink nem ezt várják. Az írott szó hitele és felelőssége kell, jövőhítet fecske-hussanással építő igék. Fajtánk megszólítása, a szüntelen kommunikáció szükségszerű, mert közös jellemzőnk a megmaradás akarása. Együttgondolkodás, együtt-cselekvés nélkül menthetetlenül beleveszünk az Idő könyörtelen hullám-verésébe. Számunkra nem lehet játékeszköz az írott szó, ok a félreállásra mégoly fájó sérelmek sokasága sem. Muszáj megtanulnunk felülemelkedni a sérelmeken, mert a sebek – esetenként fantomsebek – túlzásba vitt nyalogatása gyarlóságra, élhetlenségre vall.

*Megadni egymásnak a tiszta lappal és szándékkal való továbblépés esélyét: ehhez kínál alkalmat az újrainduló **Együtt**, amelynek leendő arculata a kishaza iránti hűséget bárhol, minden időben pironkodás nélkül megvallani kész írástudók karaktervonásaiból kell hogy kirajzolódjon.*

Ez a lap fóruma lehet – legyen – az együttgondolkodásnak, vitákat is beleértve, amennyiben azok sorsunk, egy lehetséges jövőkép alakítását szolgálják. A régi Együtt szellemiségével történő természetes azonosulás azonban szűkíti a kört: nem lehetnek méltó vitapartnereink a nemzet örökbecsű értékeinek lebecsülői és kigúnyolói, az életképes hagyományok elsorvasztói. Nem az övék: miénk a Folytatás felelőssége, amelynek kibontható lobogója alatt szükséges és minden bizonnyal mégis-lehetséges a hűségesek egységesülése.

A szellemi közteherviselés vállalásával egyidőben felismerni és betölteni szerepünket a lapot dajkáló bölcső mellett: ez a dolgunk. A többi részletkérdés.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

S. BENEDEK ANDRÁS

EURÓPA ELRABLÁSA

Kovács Vilmos emlékére

*Ó, hová lett az áldott istenasszony,
A sírunkra virágot hintő?
Őrzője titkoknak, égi jelnek,
A tenger leánya, messzire tekintő,
A hajnalban a halált meglátó
Phoenix nevelte égi gyermek?!*

*Kit égből a földre sújtott a sorsa,
Ki rab úrnő lett Krétán,
Krimen a kánok foglya,
S csak árucikk volt e planétán!
Kit eladtak Théba városáért,
El Váradért, Világosért!*

*Ő Jézus jegyese, Johanna!
Az Eget kísértő lángból
A Földre visszahullt pernye,
Beletiporva a porba.
Kettős kalodába verve
Rossz kordé vitte tilóra,*

*S bár látta sorsát a látnok,
Önként lépett a máglyatűzbe:
Koronája a fény homálya.
Szűz maradt, tiszta, s csak az álnok
Huszedik század üzte
Kék, barna, bíbor nászba.*

*A druidák nem dallnak kádisht!
S most illír hiéna, trák sakál
Kerüli temetetlen testét.
Torra idézik a csontkezű Párist,
Míg a szárnyas, hétféjű ordasok
Szájából fekete vér csorog.*

*S ki ellopta égi arcod,
A hitünk rabló aranybálvány,
Trónol a törött törvénytáblán,
– Isteni diva a pokoli gálán –
Most ott tomb a pokoli táncon,
Bomlott szajha bikaháton!*

A SZÉL ÁTKOT HOZ

*A szél átkot hoz a folyók medréből
a halál szennyes habja árad
kakas rikolt s acsargó dühbe fordul
hű kutyánk szemében a bánat*

*Valóra válnak a révült látomások
álmainkból felszáll a fekete angyal
vak fénnel kél a Nap és megkondítja
a halál harangjait a hajnal*

*Villámló haraggal tör ránk a reggel
a fény felmarja nyílt sebeinket
hályoggal borítja szép szemünk és
megtört testünkre égeti az inget*

*Mert űrbeli gépek holdkompok
rónak jelet a hegyek homlokára
s a Kárpátok szép zöld sörénye
belebukik a legörgő iszapárba*

*Suvad a hegy a leomló kőlavinák
bűnt és bűnöst egyként eltakarnak
gyógyító földiszap alatt nyugsznak
a föld élő testébe heggedt falvak*

*S majd elindul arcán torz félmosollyal
a virágot lépő lány és együgyű
szívében megszületik az öröm ha
a morénák hasadékaiban felüt a fű*

KURVULÓ TÖRTÉNELEM

*Kőrisfa bottal, gyalog jár;
S csak kér a kolduló barát;
Zord szava zárdába tereli
Asszonyaink javát.*

*Kopjával, hegyes karóval
Hódoltat török, tatár:
Virágölű asszonyainkra
Sztambul szerája vár.*

*Így van ez már ezer éve,
Lehet sváb, ruszki, morva,
Hiába rejtjük lányainkat,
Rátalál erdőn, hidláson, ólba.*

*Lehet bérlő, kolhozelnök,
Hódoltat a Tiszaháton.
Hitünket, szép asszonyunkat
Megveszi pár napszámon.*

*S ha már nincs is hatalom,
Hódoltat önnön gyávaságunk.
Pestre kínálja farát szép
Húgunk, húsevő virágunk.*

ÁLMOS TÁJAKON JÁROK*

I.

Ide ülhetek?

Nem zavarom... Ad egy cigarettát?

Magának ezt megköszönöm.

Egy pár kopejka kéne egy féldecire.

Na.

Maga jó ember.

Úri ember. Ezek itt az alja. Pizskos nép.

Maga magyar? Én is, úgy, magyar vagyok.

Érti.

Csak jártam az ukrán iskolába. Nem is ukránba. Oroszba. Én nem egy olyan nő vagyok. A férjem eltűnt oroszba. Egy kopejka se évek óta. A gyerek meg ötéves.

Anyu, egy kis leves, egy kis vajas kenyér. Így mondja. Hát honnét vegyek én vajat?!

Vaj.

A levesnek odadobok egy kis krumplit. Meg egy olyan kockásat. Leveskockát. Hát érti. A gyerek meg fekszik a sötétben. A sötétségben.

Nekem anyu mondta akkor még:

Lizocska Erzsike, csak menjél be oda a szobába a jó bácsikával. Csak egy kicsikét. Na. A csokoládét adta. Meg adta a pénzet anyunak. Rongyos egy nép. Pizskos egy nép azok az emberek. A sötétben az nekem nem fáj. A kis likőr. A kis sampanszke. Csokoládé. A gyerekek meg vaj kellene.

Adjon ide egy kicsit abból a sörből.

Ezt is megköszönöm magának. Úgy, ahogy mondom. Az üveget ne adja ezeknek a pideraszkoknak. Cigarettát se adjon nekik. Alja népek. Csak rászállnak az emberekre.

Igyi ot szuda, tö.

Az az én bátyám Wienben van. Tudja hol van az. Az Németország. Eljön ide. Kinyírja ezeket mind. Kinyírja. Az én bátyám. Volt az anyu. Már meghalt. Csak mondta: Lizocska Erzsike, te szépleány vagy. Neked az lesz minden jól. Kis sampanszke. A csokoládé. A sötétségben. Most meg a gyerek a sötétségben.

Én szép lány voltam.

Nem hiszi?

Hát hogy most ez a csúnya kabát. A csizma se jó. Megyek a piacra. Úgy délután. Összeszedek egy kis ezt-azt. Krumpli, hagyma meg cékla, meg káposztalevél. Eztet otthagyják az asszonyok. A szemét nép meg megy. Kaparja ki egymás szemét a kis maradék zöldségér.

Egy kis csontot is ad a hentes.

Na meg ha úgy, na egy kis darált húst. Az is tiszta zsír.

Nem szívja már azt a cigarettát?

Hogy a dobozból?

* A szerző új kötetének címadó novellája.

Szépen megköszönöm magának.
Úgy látom én, maga egy úriember.
Ezek itten csak a lesés.
Capcara.
Érti.
Anyukám.
Már meghalt.
Csak szépecskén. Mondta: a férfiak bitangok. Inkább pénz. Nem kell a sampanszke.
A csokoládé.
Én meg ültem egyedül a sötétségben.
Kellott az iskolába menni.
Ne menj.
A gyerek öt éves.
Azt mondja: vajaskenyeret.
Vaj.
Kenyeret nem lehet szerezni a piacon. Azok nem adnak.
Ohó!
Mondják, el kell vele számolni.
Krumpli, cékla, hagyma, káposztalevél. Lesz egy kis borscs.
Az úgy.
Ráteszem a gázra.
A gyerek nem szereti. Csak fekszik a sötétségben. Én meg mit csináljak.
Na mit csináljak?
Árultam azt a magot. A szemocskit. Azok is csak a trógerség. Elszedtek minden pénzt.
Csak pár kopejkát odadobtak.
Itt van a zsebembe. Kell magának egy kis szemocski? Megpucolom.
A gyerek megeszi.
Öt éves. A kislány. A gyerek.
Mondta anyu: nem kell nekem azokkal a férfiakkal sokat okoskodni.
Lizocska Erzsike, te csak ne mondjál semmit.
Hogy az a kis pénz.
Kell.
Sampanszkoje is jó.
Csokoládé. Én meg nem mentem ki a konyhába.
Maradtam a sötétségbe.
A gyerek is otthon a sötétségben. Azt mondja: adjál vajaskenyért.
A szemocskit szereti?
Én nem vagyok olyan.
Azt maga láthassa.
A férjem abból az oroszból ha küldene pár kopejkát.
Azt se tudom, hol van.
Hát ez aztán egy apa. Egy lingár.
A bátyám majd aztán eljön. Aztán kinyírja.
Ezt a bandát is kinyírja. A bátyám.
A boltba is bemegyek.
Azok egy nagy piszkosok.
Igyl ot szuda. Azt mondják.

Hogy hát összeszedem nekik a poharat, üveget.
Ad egy kis cukorkát. Féldecit. Hát köszönöm.
Egy kis vajat? Azt mondja.
Na, csak jönnek kérni, koldulni, kunyerálni.
Ne adja azt a cigarettát. Rászállnak magára. Még a zsebébe is benyúlnak. Piszkos népek.
Suru! Ot szuda.
Veszek a dobozból.
Magának ezt szépen köszönöm. Megköszönöm.
Bitangság ez a világ.
Orvoshoz kell vinni a gyereket. Ötéves. Nem eszik.
Anyu vitt engem is az orvoshoz. Hát oda. Tudja.
Hogy úgy.
Volt az akkor vagy tíz dollár.
Az mondják: bakszi. Érti.
Gyeszaty bakszov.
Na de aztán mondta anyu a férfiaknak:
egy kis dollár Lizácskának Erzsikének.
Nem azért, de én már most egy férfit se akarok látni.
Elhiszi.
Hát elhiggye. Már csak ott-hon az a gyerek. A sötétségben. Ezek nekem a villanyt is
kikapcsolták.
Anyu, az már meghalt, az anyu nekem mindig mondta: nem kell felgyújtani a villanyt.
Lizocska Erzsike, te szép lány vagy.
Egy kis likőr vagy vodka.
Nem kell a sampanszkoje.
Csokoládé.
A gyereknek elviszem a kis cukorkát. Ha adnak a poharakért, üvegekért. Megeszi. És
mondja: húsleves, vajaskenyér.
Megitta a sört?
Én odaviszem az üveget.
Ezt is én magának megköszönöm.

II.

Mindig ennél az asztalnál ülök.
Hát ide telepszek, ha megengedi.
Ez az asztal egy igazi festmény. Jófajta fából van.
És milyen szépen lelakkozták valamikor. Kérem, úgy is fogalmazhatnék, csak azért, mert
értek hozzá, ez itt egy igazi modern Gernika, vagy hogy mondják. Az egy Picasso-festmény.
Az iszonyat igazi mesterműve.
Netán ismeri?
Még jobb. Mert akkor ezt is megérti.
Ha nem zavarom.
Bocsánat.
Hát csak nézze. Csak nézze! Igazi mesterművet alkotott itt a piszok. A bádoghamutartótból

kigurult égő csikkek parázsecsetje, a sörös, boros, pálinkás üvegek, poharak nyoma, a sok száz itt könyöklő ember.

Igazi alkotás ez.

Öntudatlan. Megmagyarázhatatlan. Mint a zsenik munkái.

Nem is műalkotás ez. Maga a történelem!

Az élet!

Nézze, nézze, ott a sarokban, ott, ott... maga mellett. A jobb könyökénél. Az a megszáradt sörítőcsa. Ahogy benne maradt az üveg aljának rajza, középen pedig a fa erezetének vonala — mintha Nagy Magyarország térképe lenne. Rajta a csikkel égetett pont.

Középen. Látja?

Budapest.

Ahogy megpróbálták így-úgy letörölni, a szélei elhalványultak. Hát nem zseniális jelkép?!

Íme a magyar történelem egy kocsma asztalán!

Na de ez még semmi.

Ha felemeli a könyökét, és arrébb teszi az üvegét, mondjuk arra a kis remekre — ami egy zsírból és porból, no meg ujjak matatásából keletkezett —, az ősi sziklarajzokkal vetekedő szépségű futó őstulkot ábrázol, akkor láthatja, hogy egy tökéletes tájkép előtt issza a sört.

Az ott tenyerek és kabátujjak alkotta mű. Persze nem jöhettek volna létre némi piszok, zsíros gőz nélkül. Nézze azokat a szépívű hegyeket. Úgy könyököltek rá az asztalra maga előtt ki tudja hányan. Látja, ez esetben nem csupán a tér, hanem az idő mélységei is megörökítették.

Itt, énelőttem, ez maga a Golgota.

Előbb valami forró mártás ömölhetett ide.

Ilyen tökéletesen még a németalföldi mesterek sem készíthettek el vásznat.

Tökéletes alapozás.

Aztán, ahogy tették-vették a késeket, villákat, tányérokat — íme a három kereszt. A középső még feljebb is van a két szélsőnél.

Perspektíva, uram. Perspektíva.

Itt lejjebb, a fának a görcse, a kínjában magába roskadó, összegörnyedt Mária. Oldalt — valaki beszélgetés közben gyufaszállal kapargathatta az asztalt — lándzsás római katona. Épp megsebzí Jézust. Látja, egész a keresztig fut ez a vonal. Ez a lándzsa.

Ott, az egész felett, bizonyára huzamosabb ideig állhatott valami váza vagy gyertyatartó. Igen, igen, az a világosabb kör.

Hát nem olyan, mintha a felhők mocskát szakítaná szét a dicsfény, s onnan tekint le az Úr.

Ez a központi alkotás. De akad még egy-két apró remek. Itt a bal kezemnél több csikket az asztalon nyomtak el. Holdkráterek.

Vagy szőnyegbombázás felülnézetből.

Az ott, magától balra a dicsfény mellett, a fa és a gyalu játéka. Alföldi táj, tovakanyargó folyókkal. Itt oldalt valami forró edényt tehettek az asztalra. Pokolbéli közbjáték. Az üstből, mert ezt a körivet annak is láthatjuk, fekete kezek, fejek és lábak meredeznek. A csikknymok pedig nagyon jók ez esetben a fortyogó szurok buborékainak.

Szimbiózis.

S nézze. Nézze! A sarokban! Nem ott, hanem itt mellettem. Az ismeretlen szerző itt a kilöttyent sörben ide-oda húzogatta a poharát.

Szökőár vagy vulkánkitörés. Egy kicsit tovább-
gondolva tökéletes metaforája az özönvíznek, vagy Pompeji pusztulásának.

Ez a kedvencem. Örülök, hogy érti.
Kér még egy sört?

III.

Sanyikám, Sanyikám! Ide ülhetek, Sanyikám?! Na látod! Megint mi húztuk a rövidebbet! Mi. Mert nekünk már csak ez jut, Sanyikám! Érted! Adom el a házam. Hát így. Meneküljön, aki magyar! Sanyikám. Csak benyomom ezt a kávécskát. Aztán megyek is, mert ki az istennek kellünk mi. Nem kellünk mi senkinek! Na, nézd meg. Nézz körül.

Hát itt? Ezekkel? Megyek a múltkor is...

Aggy egy bagót.

... azt mondják: állj arrébb, te nyomorék magyar! Vagy:

magyar nyomorék... Már nem is tudom.

Hát álljak odébb?! Hát odébb is állok. Megyek, Sanyikám! Vagy nem megyek, mert el kell adni a házat. Érted. Eladnám. Eladnám. Na de mennyiért? Sanyikám! Mert itt aztán, érted, annyi. Annyi itt. Befellegzett. Azt se tudom, mit csináljak. A bútor is. A képek is. Húzzák bele. Hát el se tudom adni. De te jókat írsz. Na és aztán. Ezeknek. Benyomom az arcüregbe ezt a kávé, és megyek. Megyek. Hát lószar ez itt. Érted. Az egyik haver, ott Dunántúl, hogy szerez tanári állást. Hát megvan. A másik meg... Mit tudom én, az is munka. Ötvenezer-hatvanezer. Jó lesz az. Érted. Meg a foci is. Nincs magyar foci!

Sanyikám! Itt sincs semmi. Lótúró van itt. Meg az öreg is. Hát mit okoskodik. Meg sír. Te, ez még akkor is sír, amikor azok a bénák játszanak és a himnuszt éneklük. Érted. Sír. A nyugdíja meg hetvennyolc. Érted! Öt kiló hús.

Milyen bagó ez? Ja, hát neked könnyű!

Kis kávé nyomom csak, aztán megyek. Te, fogom a cók mókot, ráhányom a tűzre, aztán úgy itt hagyom az egészet, mint gyík a farkát. Láttad a meccset? A mőtökát. Hát az is égés volt. Na, én fradista vagyok. Érted. Nem tudsz valami jó vevőt? A házra. Eladnám. Aztán mint a szél – csak úgy, szőkén, szelíden. Te nem mégy? Nem. Na ja. Én a helyedben még az árnyékomat sem hagynám. Ezeknek. Csak jönne egy jó vevő. Nem veszel képet? Nem. Pedig múlt századi mind, meg minden. Nem. Jó. Na, nyomom a kávé és megyek. Tűnni kell innen. Párologni. Illanni.

Te. Fizess már egy sört!

IV.

Én magát ismerem. Maga nem ismer engem? Nem. Pedig én magát ismerem. Maga egy direktor. Nem? Nem. Pedig az. Én tudom. Már láttam magát itt. Megbeszélhetnénk a dolgokat.

Nem.

Nem? Pedig én magát nagyon jól ismerem. Mert már láttam magát itt. Akkor is sört ivott.

Ülök.

Egy sör.

Mellette csótány szöszmötöl.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A HOLD KOLOMPJA

*Lesz bőven arany és nárdus –
hirdette fennen a május,
amint a földlakók várták.
És durrogtak a petárdák.*

*Március tizedikére
gyilkos aszály jött a télre,
mert valahol úgy szavaztak,
felmondanak a tavasznak.*

*A port tiporva, kavarva
felhőbe bődül a marha,
de támadt, ordít az orkán:
ökörvér tódul a torkán,*

*s zúdul a búzamezőkre,
a barázdabillegetőkre,
ráhül, akár a láva
az esőt esdeklő tájra.*

*Megtelnek vérrel a völgyek,
térdükre buknak a tölgyek.
Az erdők ura zavarban:
halál kúszik az avarban,*

*majd fel a törzsre, s az ágrul
a madárfészkekbe bámul.
Vesztére tette csak, vége:
vércse vág a szemébe.*

*A pásztor testében láz van,
homloka mélybordó mázban,
de kegyelmet osztva mindkét
szemére zápor ver csipkét.*

*Nézz fel, barom, az égre,
nézz le, Uram, a földre!
A gulya járása lomha,
kong a hold árva kolompja.*

KÉT FÉNYBOGÁR

*Lepusztulnak rólam a rongyok,
bőröm cafatokban
hagyja el testem,
darabjai megelőznek a szélben.*

*Mint gyöngé hasi bárány bőrén,
áttetszenek rajtuk a fények,
vacogva zörögnek a csontok,
mert nem a haragvó Isten,
hanem a hold havazik.*

*Arcom szégyenét
restellem, bánom,
ujjaim rácsával rejtem,
mégsem fáj semmi,
de látni se látok –
két fénybogár ül csak
a két szakadékban,
hol egykor a szemem világolt.*

*Valami sárkány járt –
mondják – az égen,
s a nap vele pártolt.
De ki megy a sárkánnyal
manapság öltre?*

*Csak a bárányszív
parázslík, lüktet,
s hullatja vérét a földre.*

KIFLIVÉG A KALAPBAN

Szól a harmonika, néhány hamisan hangolt billentyűvel, de amúgy... kis pénzürmécskék csöpögnek a koszos kalapba, játszik a vak muzsikus, zörögnek a gombok az avított hangszeren, de legalább kiérződik egy kis életigenlés, öröm, indulat, valamiféle emberi, mások, járókelők faarcán ezt alig-alig látni, sőt, egyáltalán nem, néhány gyermeklány, vagy kevésbé gyermetegebb még őszintén tud kacarászni, hol volt, hol van valahol az, hogy élek és sok a jó is, már nem úgy kapálják a kiskertet, hogy Istennek hála, megfogant, termőre érik egy egresbokor, hanem az egész jelentéktelen, majdnem közömbös

május van, idusa, ilyenkor ki és meg kellene nyílnunk, de csak és még és már csak a természet természetes és őszinte, mi emberek még ebben a szépet erősítő vad és dévaj kikeletben is bezárkózunk, nem a szánkat zárjuk lakatra, csak a lelkünket, önmagunkat kulcsoljuk hurokba, kell-e ez az önkéntes kaloda?,

az a bizonyos huszadik század... ennyire eltorzult volna nemzedékek emberképe? etika, esztétika... vagy csak a hadviselés oktatása? ki ellen?

szól a harmonika, gyéren csordogál az aprópénz, pedig villák kerítései épülnek a tisztos orvos százévi fizetéséből, de te, bajános fickó, miért nem ügyeskedtél, cseleztél, loptál és öltél, miért nem adtál fel, árultál el másokat, mert biztos, hogy jól jártál volna...

szól a harmonika, koszos kiszáradt kalap, hirtelen belerepül egy fél „forró kutya”, a paradicsomos „amerikai szósz” pedig a harmonikanyűvő arcára tapad,

látó segítője benyúl a fejfedőbe, a torzó kiflivéget kiragadja és nagy ívben az alatt nyivákoló folyóba hajítja...

a nap nem tagadja meg önmagát, körös-körül dorbézol a fatulipán,

Imre bátyám pedig, akinek baromfiudvarát az utóbbi években többször pusztává tették, azon gondolkozik, tartson-e továbbra is aprójószágot, és fogadjon melléjük két vad hot dogot, vagy eméssze magát azon, hogy ebből a lakatra soha ajtót nem záró faluból hogyan lett állandó bűnügyi krónika,

bár kiflivéget,

amikor,

de...nem tud gombos harmonikán játszani,

bár emberséges hallásával soha nem volt semmi baj...

MÉRSÉKELT ÉGÖV

*Még fel sem szálltál a vonatra,
elszórta szirmát a tavasz,
felriadt minden mozdulatra
a vérehulló pillanat.*

*Még fel sem szálltál a vonatra,
már megkezdődött az aszály,
az ég olyan volt, mintha halna
a nyár színében épp a nyár.*

*Még fel sem szálltál a vonatra,
az ősz utánam ballagott,
a harang nyelve letagadta
a holnapból a holnapot.*

*Még fel sem szálltál a vonatra,
a múltó félnap eltemet,
december fagya átharapta
a lelkemben a lelkemet.*

JÓSLAT A SZOMORÚ SZEMŰ TEMPLOM MELLETT

*Ültem a füvek bársonyán
szomorú szemű templom mellett,
mint ki a halálnak korán,
csak hetykén, visszkézből felelget.
Pedig az élet mákonya
pont most fogott meg lépvezzővel,
de nem tudhatom meg soha
mi várna: trónszék vagy veszthely.*

KOCSMADAL NYÍLT VIZEKEN

*Már megint ez a méla köd,
zsigerekig hatol,
hol felszakad, hol felröhög,
elfészkel valahol.
Amit csak sejteni lehet:
kiderül majd az ég...
De addig is kikémeled,
mit rejt a messzeség.
Ím ez a folyó ismerős,
lábáztatásig is
és minden matróz kocsmahős,
rum, whisky és hasis.
De rólad egyet mondhatok,
te büszke kapitány,
te vagy, ki egyedül tudod,
hányféle az irány
és hogy
hajóvonták találkozása tilos...*

TÁBORI POSTA*

Ebédhez készülődve néhányan a csizmáinkat pucoltuk a kaszárnya előtt. Szemjonov levelet tartott, s a címzéseket böngészve, mintha csak kártyalapokat rendezgetne az ujjai között, legyező alakban szétnyitotta őket. Mindig ő az első, aki az üteg postáját átveszi, de az étkezdei asztalnál is övé az első merőkanál káposztaleves. Még azt is kijárta, hogy reggeli vaj- és cukoradagját megduplázzák. Az oroszok fityil-nek, azaz kanócnak, lámpabélnak nevezik a szokatlanul nagyra nőtt legényt, de nálunk a Felső-Tisza mentén inkább csak cirunak mondják.

– Ej, Fráncúz! Leveled van! – lépett elsőként hozzám. Megszoktam már, s a többiek is, hogy így szólít. Én már csak Francia vagyok neki, mert latin betűs leveleimet nem tudja elolvasni. S ha el tudná, ezt nem valamiféle utócenzúrázás végett tenné, hanem azért, mert a katonák furcsa, beteges kéjjel olvasgatják egymás szerelmes postáját. De nem az enyémet! Azt pedig, hogy én magyar létemre a Szovjetunióban élek, végképp nem tudta megemésztetni. Egy ideje kellemetlen szálla voltam a szemében, amióta hazulról kapott, agyonhordott gyapjúzokniját elégettem, de ebben ő nem volt biztos, csak a gyanúja volt erős. Az egységhez érkezésem után három héttel soros hónapos ügyeletünket töltöttük éppen az erdei tisztáson kiépített rakétaállásoknál. A lakóépület kicsi volt és zsúfolt, különösen éjjel. Úgy lefekvés tájkán már napok óta iszonyatos bűz facsarta az orrunkat, s mindenki tudta, hogy az Szemjonov másfél hónapja hordott zoknijától ered. Megkísérelték többen, hogy felhívják figyelmét a higiénia alapvető követelményeire, de ő fel sem vette. Mármost az óvatos szemrehányásokat. A zoknit ellenben minden reggel. Ajtónállóként posztoltam azon az éjszakán. Ködös, nyirkos, novembervégi tél volt, a hálólhelyiségben duruzsolt a kis vaskályha. Épp a tüzet piszkáltam a kályha előtt guggolva, amikor a Fityil ágya felől orra vágott a dögszag. Balra fordultam, s tőlem alig fél méterre a székek támasztva ott állt, igen, állt, a két zokni. Lábujjhegyre állva, mint a menyét, hogy az emeletes ágyakon fekvőket is lássam, körülnéztem. Alszik-e mindenki, nincs-e tanúja a készülő merényletnek? Majd, mintha csipesszel nyúlnék hozzájuk, két ujjal megfogtam előbb egyiknek, aztán a másiknak a szarát, és egymás után betuszkoltam őket a nyitott kályhaajtón. A biztonság miatt két darab fával lenyomattam, aztán gyáván elhagytam a tett színhelyét. Hajnal felé, még ébresztés előtt megnéztem a tüzet. Hihetetlen: a pár zokni teljesen átizzott, de az alakja még felismerhető volt. Úgy látszik, önszántából képtelen volt szétesni, ezért a piszkavassal kellett nekiesnem, hogy el ne árulhasson.

Reggel hatkor ébresztettem a fiúkat, s kiálltam a házikó elé, hogy elszívjak egy cigarettát. Nem a nikotinéhségem lett elviselhetetlen. Nem akartam jelen lenni, ha kitör a botrány. De nem kellett rá sokáig várni, egykettőre felbolydult a kis alkalmi kaszárnya, s a hangoskodásra már bementem. Szemjonov épp az ágyak matracait emelgette, hátha valamelyik zöldfülű lopta el? Amint meglátott, abbahagyta a razzíát, s azonnal nekem rontott a kérdéssel:

– Hova tetted a zoknimat?

– Miféle zoknit? – adtam az ártatlant.

Erre elmagyarázta, hogy melyiket.

*Részlet egy készülő kisregényből.

– Én nem láttam – feleltem teljesen közömbös tekintettel, s megfordulva a kijárat felé indultam volna. De a hosszú kar utánam nyúlt, s a vállamnál fogva visszafordított:

– Te vagy az ügyeletes, neked tudnod kellene, hova lett! Járt itt valaki az éjszaka?

– Nem járt itt senki, s ha a zoknid valóban itt volt, akkor csak itt lehet most is valahol. Esetleg felhúzta már valaki – válaszoltam neki ingerülten, de a visszafojtott nevetés belülről majd szétvetett.

Hüledzve nézett a szemembe, hitte is, nem is, amit hallott, ezért képtelen volt elszakadni tőlem. Aztán elengedett mégis a szemével és a kályhára siklott a tekintete, majd onnan vissza rám. – Ez gondolatolvasó! – villant át az agyamon, de az arcom változatlanul kifejezéstelen maradt. Ennek ellenére mégis a kályhához lépett, s a piszkavassal mélyen belekotort a parázsba. Az volt az érzésem, hogy ha módjában állna, vegyelemzésre küldene egy marék hamut, de mivel semmilyen árulkodó nyomot nem talált, leült a székre, és homlokát nagy lapáttenyerébe temetve gondolkodóba esett.

Valószínűnek tartom, hogy ő is ezen a konfliktuson futtatta végig a gondolatait, amikor a levéllel felém tartott, mert a borítékot, amelyet nem érzett elég vastagnak, kétrét hajtotta, s kaján vigyorral megkérdezte:

– Ej, Fráncúz, milyen nap is van ma? – Választ sem várva, nagy megelégedéssel állapította meg, hogy péntek van, a hét ötödik napja. S már lendült a karja, hogy a seregben elterjedt szokás szerint a levéllel oldalról, hogy nagyobb felületet érjen, ötöt vágjon az orrom hegyére.

Jobb kedvében szívesen belemegy az ember efféle játékba, s ha ráadásul rózsaszínű vagy illatos a kóperta, még maga tartja az orrát. Ha egyszer ez a szokás, hát legyen! De ez alkalommal semmi kedvem nem volt a bohóckodásra, s a boríték után kaptam:

– Add ide! Nem látod, hogy nem női kéz címezte? Az apám írása.

Nem ellenkezett, de az első lendületben nekem szánt kedveskedés mégis elkapta az orromat. A levelet gimnasztyorkám oldalzsebébe csúsztattam. Majd csak ebéd után olvasom el.

ÚGY SZÉPEN

*Úgy szépen elvagyok magammal.
A halál rám köp, nem szeret.
Pénzem hó. Rendre borrá olvad.
A sár őrzi csak nevemet.*

*Sok kocsmában ingyen szeretnek.
Az utcalány hazakisér.
Nem ragasztja rám évek szennyét.
Csak mélázik a semmiért.*

*A sarkon most sem ég a lámpa.
Tövében vérfoltos vigéc.
Agyamba ködlik minden álma.
Vár egy nagykeblű szanitéc...*

*Fényharisnyás luxuscseledek
Fitymálnak. S fordulnak tovább.
Egy visszajön. Gyufáért? Szóért?
Meggövez vajon? Vagy megáld?*

*Tüzet rakok a szent keresztből.
Melegszen. Vérem szürcsölöm.
Lávaként lassan körülburjánz
És rámtapad a hűlt öröm.*

HA NEM LENNÉL

*Ha nem lennél, ki ápolna
őrült éjben, buta gyászban,
ha nem lennél, kihez jönnék
megszaggatva, tépett nyárban,
ha nem lennél, ki terítne,
napgyékényt, ha fagy a lélek,*

*ha nem lennél, ki üzenne
örök hadat embertélnék.
ha nem lennél, ki pólyálna
nektárcsókot lázas számra,
ha nem lennél, ki horgolna
csörgősipkát a halálra?*

ÁGYAMBAN REGGEL...

*Ágyamban reggel, mondd, ki járt?
Üvegfestő, friss, fényes hajnal.
Gyönggyel csábolt, szellőt szórt.
És ébresztett harmatos karral.*

*Ágyamban délben, mondd, ki járt?
Fáklyahajú, nagymellű némbor.
Testembe égette magát.
És megjelölt nap hevével.*

*Ágyamban este, mondd, ki járt?
Ködvirágokkal hímzett ingben
Setétlő bársony borult rám,
És vérzett el csillagos hitben.*

*Ágyamban éjszaka ki járt?
Két Vénusz hullt le mellém, értem.
Átzizegték az éjszakát,
S meghaltak. Velük: én-reményem.*

*Ágyamban, ha nem vagyok, ki jár?
Ki tepri le az őrülséget?
És meddig még a még s a már?
Ágyamban, ha nem leszek, ki jár?*

RAGYOGÁS

A civódás tarka madarát Klára röppentette fel. Bálintot különösebben nem zavarta a szavak csapkodása. Csupaderús, eső utáni reggel volt, dologra és kedvére való. Evés közben a napi tennivalókat rangsorolta, az asszony zsörtölődésére ritkán dörmögött választ. Sűrűn, mohón kortyolt a jókora bögrében gőzölgő tejeskávéból. Klára ezt is szóvá tette.

– Mint a kacsá: falat étel, korty ital!

Bálint ráemelte tekintetét őszülő párjára.

– Miért ne, ha így esik jól?

– Ez a baj. A magad javát nézed. Hogy nekem jobb legyen, azt nem tartod fontosnak.

Bálint azonnal elérte a célzást. Nem ment el az étvágya. Megrágta, lenyelte a tojásrántotta maradékát, kiürítette a bögrét.

– Idefigyelj! Harminc éve macerálsz. Szerinted sosincs elég pénz a háznál. Én meg azt látom, mégis megvagyunk. Két nyugdíjból ketten. Tóthék ugyanannyiból nyolcan. Gondolkozz el ezen!

– Tóthék! Igénytelenek. Legyek én is az? Várhatod!

– Nem várom. Csak azt, hogy gondold bele: semmi okod a nyavalygásra.

– Te pedig értsd meg végre, odaát jobban élnénk. Tízezrekben számolnánk a nyugdíjat. Ami itthon – számold át! – alig több ötezernél. A kettőnké együtt!

– Annyi, amennyi. A zöldség, a bor is hoz pénzt. Mit akarsz még? Az a fontos, hogy élünk. Örülhetünk a napragyogásnak, a ránk váró dolgoknak. Miért akarsz többet, mint amennyi fontos?

– Tovább látok az orromnál. Nem jó itt. Odahúz a szívem, a lányomhoz. Kivált azóta, hogy kinézett nekünk egy takaros házat. Kisebb ennél, de a kert nagyobb...

Bálint szemöldökét összerántotta az indulat.

– Zsuzsa még a világon sem volt, te már odatúlra vágyakoztál! Elegem van ebből. Ki kérte Zsuzsát arra, hogy házat válasszon nekünk!

Darabosan, kőkeményen kopogott a férfiszó, eltalálta a tarka madárkát. Klára hüppögve nyeldeste a vereség keserű ízét.

Bálint komor sóhajjal állt fel az asztaltól. Kiment, létrát állított a szőlőlugas mellé. Felhágott rá, hozzákezdett a hajtásválogatáshoz.

Bicskával dolgozott. A felesleges futásokat könnyed mozdulattal nyisszantotta el, a kacsákat töből törte ki. A ritkuló lombok közt sűrű összevisszaságban csüngedeztek a fűrtök. Egyiket-másikat megemelte, mérlegelte a tenyerével. A szeme megtelt fénnel.

„Ígéretnek több mint elég” – cirógatta tekintete a még csupazöld fűrtöket.

A létra hirtelen megbillent: egyik lába félarasznyira süllyedt az átázott talajba. Leszállt, kiemelte, deszkadarabot helyezett alája.

Alighogy ismét felkapaszkodott, a nevét hallotta.

– Hahó, Bálint, itthon vagy?!

Bosszúsán mordult a hang irányába: ki merészeli háborgatni a kellemes elfoglaltságban!

– Itt vagyok. Ki az?

– Hát én, Böske. Nem ismersz meg?

„Böske. Mi dolga itt?”

– Nyitva a kisajtó.

A munkát egy pillanatra sem hagyta abba. Mikor a sötétruhás nő szapora kopogással a létra közelébe lépdelt, lepottyantott neki egy kurta köszönést.

– Szervusz. Ha Klárát keresed, fordulhatsz vissza. A húgoméknál találod, kapálnak.

– Veled van dolgom.

– Na... Fontos lehet, ha képes voltál a negyedik faluból idefáradni miatta.

– Jól mondod. Húsz kilométert bicikliztem, egészen eltikkadtam. Adj egy pohár vizet.

– Ott a konyhában a csap, eressz magadnak.

– Nem szállsz le? Akkor hogy beszéljek veled?

– Mi a nyavalyáról? Tíz éve nem láttalak, nincs ügyünk egymással.

– Most lesz. Eladó a házad, és én meg akarom venni.

Bálint keze megállt a bicskával. Egy pillanatra csak, amíg az egyensúlyát veszített elme visszabilent a helyére. Máris dolgozott tovább, csak úgy böffentve a szót. Nem is szót: hangot.

– Hm.

– Miért hümmögsz? Megelőzött valaki? Foglalót is kaptál?

– Hm.

– Bálint! Hiába jöttem?

– Böske! Azt mondtad, szomjas vagy. Menj, igyál.

– Nem szállsz le, foghegyről beszélsz... Furcsa. Tényleg elkelt a ház?

– A kutya se érdeklődött iránta...

– Húú, ez jó hír!...

Bálint mosolygott a lugas rejtekében. Kezdte élvezni a nyugalmat felkavaró kellemetlenséget. Böske odalentről nem látta a sokatmondó arc kifejezést, csak a hangot hallotta.

– Azt még nem tudhatod, hát ne örülj.

– Gondolod, nem egyezünk meg? Ez attól függ, mennyire tartod, engedsz-e belőle.

– Nem engedek. Semmit!

– Jó, jó. Mennyiből nem engedsz?

Bálint zavarba jött. Nem tudta, mekkora összeggel riaszthatná el az asszonyt. Hogy időt nyerjen, leszállt, bevezette vendégét a konyhába. Kifolyatta a csapot, pohár vizet tett eléje.

– Köszönöm – Böske egy szuszra megitta.

Álltak, hallgattak. Bálint az összeg nagyságán töprengett, az asszony kíváncsian várakozott. Nem sokáig.

– Amíg gondolkozol – szétnézhetek?

– Minek? De ha akarsz, semmi akadály...

Böske levetette könnyű cipellőjét, benyitott az egyik szobába.

Bálint maradt, ácsorgott.

„Húszezer? Ennyi pénze biztosan nincs. Bár ki tudja... Második férje, az ófalui öreg zöldséges vagyonos ember hírében állt, a vagyonát Böske örökölte. Dollárt kell mondani, sokat. Mennyit, a kutya fáját!”

Amint eldöntötte, ismét megvidámodott.

Böske elégedetten tért vissza.

– Körülnéztem. Szó se róla, szépen berendezték a házat. Pont ilyen szeretnék. Nem fáj a szíved, hogy itt kell hagynod?

– Kell? Hm.

– Megint hümmögsz. Ez nem tetszik nekem.

– Ki mondta, hogy eladó?

– Ugyan! A verebek is ezt csiripelik. Egy hete anyámnál jártam, tőle tudom. Akkor nem volt időm érdeklődni. Mi az ára?

– Két házat is a magadénak mondhatsz, Böske. Miért vennél egy harmadikat?

– Á, hagyd. Az anyámé régi, rossz, a kert földje hitvány agyag. Az uram házára meg nagyon fenik fogukat a rokonai. Tízévi törvényes házasság okán engem illet, nem perelhetik el tőlem, de kinek hiányzik a sok herce-hurca? Nem lenne rózsás a helyzetem Ófáluban, gyűlölködő rokonok közt. Inkább hazajövök. Ott mégiscsak jobb, ahol születtem, mindenkit ismerek...

– Ezzel én is így vagyok.

– Igen, de a te helyzeted annyiban más, hogy a lányod odakint van és titeket is odavár. Nekem a nyolcvan éves anyámon kívül senkim sincs.

– Hm.

– Ne idegesíts ezzel a hümmögéssel. Mondj egy számot!

Bálintnak nem akaródzott kimondani. Böske szomorkás szava, szokatlan őszintesége megtépázta az eltökélt szándékot. Ám úgy vélte, a nyílt beszéddel már elkésett: hagyta, hogy Böske beleélje magát a vásárlás izgalmába. Kimondta hát.

– Öt? – kérdezett vissza Böske.

– Sokallod? – leste a hatást Bálint.

Az asszony elgondolkozott. Bálint úgy látta, elnyíló ajakkal.

„Na. Sikerült. Megsértődik, elmegy. Dolgozhatok tovább”.

Böske azonban másképp szólott. Nyugodtan, bizalmasan.

– Hát... Nem vagy szívbarát, Bálint, de tetszik a ház, megadom. Mennyi foglalót kérsz? Bálint megrémült.

„Szent Isten. Könnyű szívvel kész lenne kipengetni ennyi pénzt!”.

– Hm...

– Ötszáz elég? Adhatok ezret is.

Böske már kicsattintotta a fekete kistáska zárját, mikor Bálint elszánta magát.

– Hagyd, nem kell a pénzed.

– Ez a szokás...

– Tudom. De... A ház nem eladó.

– Viccelsz? – torpant meg az asszony kotorászó keze. – Mire jó ez most?

– Ezzel kellett volna kezdeni. De meg se kérdezted! Elhitted az ostoba híresztelést, én meg nem akartalak rögtön kiakolbóltatni...

– Ezt én nem értem! A feleséged boldog-boldogtalannak újságolja, hogy a lányotok már választott nektek egy másik házat.

– Nem tehetek róla. Klára írogat Zsuzsának. Ha rajtuk múlna, rég odatúl lennénk. Csakhogy rajtam múlik, és én nem megyek.

– Miért nem?

Bálint meghökkent. Ezt a kérdést nemhogy ő nem tette fel magának, Klára sem firtatta

soha.

A válasz ott rejtőzött lelke belső zugaiban, de megfogni, felmutatni nem tudta. Csak dűnnyögni.

– Jó nekem itthon.

– Ott jobb lenne.

– Mintha Klárát hallanám! A fenébe, hát magától értetődik: ezen a portán minden a kezem munkája. Tudod, mi volt itt harminc évvel ezelőtt? Kimért pusztaság, négy cövekkel a sarkán. Nézd meg most! Jó érzés. Megfizetni, itthagyni nem lehet.

– Pedig ötezer dolcsi igen nagy pénz. És ha akarod, ráteszek még ötszázat.

Bálint elámult.

„Bolond. Még ilyet: ő emeli a vételárat!”

– Ha ilyen sok pénzed van, miért nem mész te odatúlra?

– Én? – csodálkozott Böske. – Erre nem is gondoltam. Én csak haza szeretnék jönni...

– Én meg maradni.

Bálint válasza csattanós lehetett volna, ha nem érződik belőle a bizonytalanság. Böske felfigyelt rá.

– Hatezer. Kettő most, foglalónak.

Bálintot fejbévágta az összeg súlya. Böske látta a konok lélek újabb megingását, ismét lecsapott.

– Ilyen szerencséd még egyszer nem lesz!

Bálinttal forgott a konyha. Kínlódott.

Bicskája az asztalon hevert. Kezébe vette, egyik tenyeréből a másikba rakosgatta. Eszébe jutott a félbehagyott munka.

„Vár a szőlő”.

Hirtelen megérett benne az elhatározás.

Mihelyt kimondta, ismét érzékelte, magába fogadta a reggeli óra áradó derűjét.

Böskét nem a koppanó szó, a férfi szemének különös fénye döbbsentette rá: hiába jött. Ezzel a ragyogás-sal nem tudott mit kezdeni. Gyorsan, kurtán elköszönt.

Bálint elkísérte a kisajtóig. Futó pillantást vetett a kerékpár nyergében nehézkesen elhelyezkedő asszony után, máris visszafordult. A létrához ment, felmászott rá, be-nyúlt a levelek közé. Kezefejével megérintett egy hatalmas fürtöt. Félretolta a lombozatot, gyönyörködött a tömötten duzzadó szőlőszemekben.

„Micsoda bor lesz ebből! Nincs nagyobb öröm: alkalomadtán felhajtani egy pohárral a sajátomból. Ha bűfelejtőnek, akkor is”.

VERECKE

*igéző szép időkkal
szeress meg
minket urunk*

*eljönnek őseink
elmondják
minden idők titkát*

*szoknyád
nyakadba csapja a szél*

AKKOR

*az időt
kőbe vésem
felülök
a Göncölszekérre
a vágató
csöndbe elmegyek*

TISZTASÁG

*el kéne indulni
akkor
elkövetni a bűnt
ha
méltóbbnak tartod
a megtérő bűnöst*

*pogánylom magam visszább
s apácák álmodott
bűneit
lovam hátára kapom
vágatom sztyeppék mezeit*

*pap már rám sem szólhat
bűnökből megtérni
ráérek én*

... Most...

*a lány az jó
de csak
a szép
a szebbtől szebbek
bilincsenek*

*ez a világ
rosszul emészt*

*– Párizs gyomráról
nem beszélek –*

*húzza hát
a harangot
a Notre Dame-i toronyőr*

„HAZUGSÁG LETT VOLNA MINDEN SZAVAM...”*

Királyaink városába készülődve eljártszottam kissé egy gondolattal: ha **Janus Pannonius** és **Balassi Bálint** kortársak lehetnek volna, ha nem nő fel közöttük az a rettenetes XVI. század, vajon hol, s milyen szándékkal ül le egymással eszmét cserélni a két poéta? Akár egy pozsonyi vendégfogadó is lehetne a helyszín, hol jófajta bort kínálnak a kupák, s miután tartalmuk tüze már az erekben hevül tovább, árad az egyre dagályosodó beszéd. Fülemet az idő közfalára tapasztva hallgatózom. Nem a szentháromság dogmáiról,

nem a pápai huncutságokról, s rég nem a török cselszövéseiről pereg a szó. Bálint úr szép kegyesei töltik meg csakhamar a termet, s tódul be az ablakon át a szerelem szaga. Bizony úgy igaz! Egy szépen ajánlott verstől olykor magától emelkedik a pendely! János püspök, aki tollát ekkorra talán már átállította magyarra, s kinek kebelét szintén dagasztja a bujaság sok szép itáliai emléke, ragyogó ábrázattal tódítja, s erősíti a hallottakat.

A kupákba azonban újabb hordó tartalma kerül, s a *Ferrarában* töltekezett humanista megelégtelve az illúziók hamis örömét, témát váltva a hadnagy verseit kezdi ócsárolni. Túl kevés bennük az ógörög elem, túl sok az Istenhez szóló fohász. Egyszóval: közönségesek, túlhaladtak, s mindennek a teteje, hogy még rímelnek is. Különben: akár a két hazát egybevetve, széles e határban ő az egyetlen valamirevaló poéta, Janus, kinek neve egyre dicsőbb, s mindenki megláthatja, hogy általa lesz híres Pannónia földje. Bálint arca a meszelt fal színét veszi kölcsön, de szemöldökeit a görcs rángatja, s a kardja után kap. A tudós püspök a küszöbön túl menti már göthös hátát, melyet a meztelen kardlap szaporán porol, már a Dráván is túl, egészen **Guarinó** mester kapujáig...

A képzelt jelenetben szándékos a derű, a való élet irodalmi vitái sokkal tragikusabbak. De jusson eszünkbe mindenek előtt, hogy míg a négyszáz évesnél idősebb **Balassi Bálint** tavasz-énekeinek és Júlia-dalainak hatására ma is azonnal enged a fagy, a kortárs **Shakespeare Vilmosnál** ezt az eredményt csak nyelvi kalauz által érheti el az angolszász olvasó, **Janus Pannonius** nagyszerű elme-sziporkáinak élvezetéhez pedig ugyancsak a tolmács mankóit várjuk. Mondhat ezért bárki bármit, **Balassi** a kezdet, s tőle ered minden valamirevaló folytatási szándék.

Ám az imént rettenetesnek nevezett XVI. század, mely már születése pillanatában eltékozolta, tönkretette **Hunyadi Mátyás** örökségét, úgy próbálta enyhíteni vétkét, hogy a magyar költők legjobbjai kezébe a toll mellé kardot is adott. Nem feltétlenül azzal a céllal, hogy szükség esetén legyen mivel nyomatékositani a költői szó hitelét. Talán a kettős küldetéstudat konstatálása végett, vagy inkább azért, mert a kardélról felszálló költői kiáltás messzebb hangzik a politikai szónoklatoknál, s időnként olyan visszhangot verhet, hogy lehullanak az égről a festett csillagok.

Nem lett azonban, s eztán sem lesz minden magyar tollforgatóból népéért aggódó vátesz. A szabályerősítő kivételek listája igencsak népes, sorrendjét a jellem, a vérmérséklet s az erkölcs változó előjelű kategóriái egyaránt alakítják. Ez az irodalom is értéket termel, ismereteket közvetít, tanít, nevel, szórakoztat, nyelvet palléroz, játszik, vagy más nyelvű kultúrák műveit ajánlja, s ülteti át a mi nyelvünkre. Általában a két csoport között kitaposott

*Elhangzott 2001. október 10-én Székesfehérváron a határon túli magyar irodalom hete alkalmából.

átjárók sem néptelenek, de időnként ezeket az ösvényeket elaknásítja az emberi gyengeség: a hiúság, a szakmai

féltékenység, a tehetetlenség vagy a bármilyen eredetű, tisztességtelen politikai akarat.

Emlékezzünk csak, a kortárs újságíró-társadalom némely képviselői hogyan acsarkodtak s kapdostak **Petőfi** mentéje felé! Ki tudja ma már, ki volt **Császár Ferenc**, aki az ifjú zseni költészetét hanyatlónak, aljasnak, póriásnak bélyegezte, vagy a **Zerffi** néven firkálgató **Hirsch Gusztáv**, a kor irodalmi életének szerencsétlen szelleme, aki egész munkásságát **Petőfinék** és fiatal pályatársainak állandó gyalázására korlátozta? Az idő rendbe rakja ugyan a dolgokat, de a megrágalmazott költő erkölcsi veszteségéről ki készített leltárt? Hűséges olvasóit ki kárpótolta a méltatlan kritikusokra pazarolt drága energiáért, a meg nem született művekért?

Másfél, két évtized múltával már nevet is kap a nemzet szellemét fertőző mótely: a kozmopolitizmus nevében zaklatják Arany Jánost, aki csöndesen így védekezik: „Légy, hogyha bírsz, te „világ-költő!” / *Rázd fel a rest nyugatot: / Nekem áldott az a bölcső, / Mely magyarrá ringatott*”. **Arany** helytállása emberi és esztétikai értelemben is tisztességes, de az állandó nyugati szélben képtelen dacolni az idővel. Hamarosan újabb ideológia zászlaja alá gyűjtenek sereget a mindenfajta nemzeti gondolkodással szemben, s a századfordulón ez a had már az internacionalizmus maskarájában rombol. **Ady** érdeklődéssel fogadja, a Duna-táj népeinek vonatkozásában tanulmányozásra érdemesíti, de fajtájának semmiképpen nem ajánlja még kipróbálás végett sem ezt a kalandot. Olyan fölösleges fényűzésnek tartja, amit csak nagy létszámú, biztos egzisztenciájú népek engedhetnek meg maguknak. Mellesleg: a Tanácsköztársaság eseményei egyértelműen őt igazolták. A szocialista hitű **Palágyi Lajos**, aki közelebbről ismervén előre érezte, már jóval **Ady** előtt egy keserűre hegyezett epigrammával hárítja el ugyanezt a kísértést: „*Magyar, ki honát megveti, / És mindent, ami nemzeti, / Mindegyre szid, mindegyre mar: / Oh, az még nem nemzetközi, / Csak rossz magyar.*”

A népies-urbánus szembenállás hatalmas vitaanyagot hagyott reánk, okulhatunk belőle ma is. **Illyés Gyula** a *Magyarok* című naplójegyzeteiben (1935!) döbbenettel tapasztalja, hogy a *Trianon* után „meglazult magyarság” fiatal íróinak egy csoportja a világban szétszóródva, de tíz évi bolyongásból mégis hazatérve nem ismer szülőföldjére. „*Távollétem alatt falvak inogtak meg, süllyedtek még mélyebbre a nyomor és az egyke örvényébe... a látvány kiáltó volt, hazugság lett volna minden szavam, ha nem arról beszélek, ami előttem van. Így fedeztem fel szülőföldemet, a Dunántúlt, a magyarság dermesztő helyzetét, a külső és belső veszedelmet. Elsorvad a magyarság, a Dél-Dunántúlt elnyeli az idegen tenger; ha gyorsan nem történik valami... Mások más sebeket tártak fel a nemzet testén. Hosszú volna felsorolni, mi mindent fedeztünk fel. Távol álltunk egymástól, de együtt voltunk a magyarság sorsáért való aggodalomban. A torlódo események csak megerősítettek, hogy minden okunk megvan Berzsenyi, Vörösmarty, de Petőfi szorongására is, akiket én csak most értettem meg igazán*”.

A nemzethalál rém-madara a XVI. század óta körözi a fejünk felett, de nem figyeltünk rá, nem akartunk tudomást venni róla. Haló poraiban is legyen áldott **Gottfried Herder**, aki hírhedtté vált jóslatával rányitotta a magyarság szemét! A **Berzsenyiét** az elsők között, mint azt a **Kazinczyhoz** küldött epistola tanúsítja: „*édes nyelvünket*” nem magáért kell becsülnünk, „*Hanem magunkért szükség gyámolnunk. / S ha eltörlődik e föld színéről, / nem más, hanem hagyományunk törli el.*” / **Kölcsey** a *Zrínyi* dalában és a *Zrínyi* második

énekében egyrészt **Berzsenyi** aggodalmait pontosítja, másrészt pedig figyelmeztetőleg vetíti előre a **Herder** által a magyarság számára megítélt jövőt: „*Más hon áll a négy folyam partjára, / Más szózat és más keblű nép*”. Szólítsuk-e ezek után

még **Vörösmartyt**? Szükséges-e felidéznünk a nemzet számára készen álló sír látványát?

Nagy íróink nemzetföltő aggodalmát máig tartó érvénnyel igazolják a múlt század háborúit lezáró *Párizs-környéki békeszerződések*. Az elperelt országnyi-országrésznyi területeken ott rekedt a nemzet harmada. Szocialista politikusaink szájára hallgatást parancsolt a kommunista testvériség és az álszemérem, de legjobb íróink az örökös zaklatásnak kitéve sem hallgathattak. A művek sok esetben történelmünk nagyjainak emberi és erkölcsi tartását állítva a színre, a szűkre zárt lehetőségeken belül is a közösségi eszme ápolására, az élni, ahogy lehet elfogadására, a túlélésben való feltétlen hitre nevelték

a nemzet kispadra küldött szereplőit. „*A fű lehajlik a szélben és megmarad*”. Jól emlékszünk még Sütő András tanítására. Ki merné megkérdőjelezni igazságát? Az **Ady** szemével még „híres”-nek jelzett verekei út Kovács Vilmos jövőt fürkésző szemüvegén át látszólag „*kígyó vedlett bőre*” csak, ám az idő vallatása közben kiderül, hogy az örökös fondorlatok, a nagy átverések ösvénye: „... *Hány népet vitt temetőre, / s ki tudja még, kit hoz erre / menni vele öltre, perre?*” Ez utóbbi részlet, mert a vers a legkülönbözőbb szintű szavalóversenyek egyik slágere, ma már szállóige. Sorolhatnám hosszan az idézeteket, igazolva, hogy az írói szándék, amennyiben emberi formában keresi a közösséghez vezető utat, meg is találja.

A jó tíz éve tartó, de még le nem zárult rendszerváltozás következtében a társadalmi-politikai vitákkal párhuzamban, vagy éppen általuk gerjesztetten a magyar írotársadalmon belül is bekövetkezett az újratagozódás, s ma már úgy látszik, hogy a politika és a pénz ördöge a határon túli kisebb vagy népesebb írócsoportokat is megosztotta. „*Le a nemzeti értékekkel, sutba a hagyományokat! Az irodalom szöveg legyen elsősorban, s lehetőleg ne szóljon semmiről!*” – halljuk egyre gyakrabban, egyre harsányabban. Akinek ehhez van tehetsége, művelje, akinek ehhez van gusztusa, fogyassza! Éljenek el sikereket az erre szakosodott nemzetközi porondon, de azoktól az értékektől, amelyek átvészelték a századokat, el a kezekkel!

Olykor a megrögzött újítók türelmetlenségét is megértem, szorgalmukat pedig tisztellem, de nekik is célszerű lenne végiggondolniuk, hogy a *nemzeti hagyomány* olyan esztétikai kategória, amely az irodalmi folyamatok természetes fejlődésével maga is állandó alakulásban, változásban van, ám mélyen lakó gyökerei sérthetetlenek. Emlékezzünk együtt még egyszer **Petőfire és korára, Adyra és korára**. Ők képesek voltak változtatni az irodalmi hagyományokon. Nem is volt egyértelmű a fogadtatásuk sem az olvasók, sem pedig a kritikusok körében. Heves ellenállásba ütköztek mindketten, holott csak hangvételükben, olykor témaválasztásukban, s egyes kifejezési formák alkalmazásában távolodtak el a hagyományostól. A közönség azonban hozzájuk nőtt, s ezzel újabb kapuk nyíltak a további fejlődés előtt.

A magyar költészet legszebb hagyományait ma **Nagy László** költői teljesítményében csodálhatjuk, amelytől magyarabbat, emberibbet, korszerűbbet és közkedveltebbet ez idáig senki sem produkált. A lehetőség minden írástudó számára adott, s időnként a kapuk is látni engedik magukat, de az általuk őrzött titkokhoz nem akármilyen varázsige kell.

MAGYAR POLGÁRJOGI MOZGALOM KÁRPÁTALJÁN*

A magyar kultúra kárpátaljai fejlődése és az autonómia megteremtésére irányuló törekvés szempontjából rendkívüli jelentősége volt az ungvári egyetemen meginduló magyar filológiai oktatásnak.

Az ide jelentkező fiatalok olyan szellemi műhelyt alakítottak ki, amely már az önképzőkört is kinőve, a kárpátaljai magyarság életének tanulmányozása mellett a kisebbségi lét problémáival is azonosult, és a megfogalmazott kérdéseikre keresték a választ, informatív keretek között akarták felvállalni kezdetben a kulturális érdekvédelmet, majd kisebbségi jogi követeléseknek is hangot adtak vitáiraikban. Fiatal egyetemisták független csoportja így indította el 1966 őszén az *Együtt* c. gépiratos „folyóiratot”, a kárpátaljai magyarság első „szamizdatját”, melynek megjelenéséhez és terjesztéséhez sem kértek hatósági engedélyt. Kezdeményezői: S. Benedek András és Balla Gyula. A lapot két „évfolyam” után betiltották, szerkesztőit felelősségre vonták.

Miután 1967 nyarán az egyetemi pártbizottság szigorú ideológusai az *Együtt* c. lapot és baráti körének tevékenységét az egyetem falain belül betiltották, a fiatalok a *Kárpátöntúli Ifjúság* c. megyei lapnál találtak fedezéket.

Ennek a fordításos lapnak a felelős szerkesztője Fejes János volt, aki megértően viszonyult az ifjú titánokhoz, sőt az ukrán lapszerkesztővel publikációs lehetőséget, fordítói munkát is biztosított számukra.

Az itt elhelyezkedő Zselicki József, a lap munkájába besegítő S. Benedek András, Györke László 1967 novemberében megszervezték a *Forrás Ifjúsági Stúdió* alakuló gyűlését, melynek elnöke Zselicki József lett. Az informálisan működő stúdió bölcsőjévé vált a kárpátaljai magyar polgárjogi mozgalomnak.

A fiatalok fölött védnökséget vállalt Kovács Vilmos, bábáskodott fölöttük Fodó Sándor, Gortvay Erzsébet is. A tollforgatók megismerkedtek az egyetemes magyar irodalommal, amelyről a „közoktatás” útján csak tudatosan eltorzított képet nyerhettek. Néprajzi és folklórgyűjtéssel is foglalkoztak, a *Kárpáti Kalendárium* 1971-es irodalmi melléklete Kovács Vilmos szerkesztésében és S. Benedek András össze-

állításában válogatást közölt gyűjtésükből. A fiatal ballada-gyűjtők (Vári Fábíán László, Dupka György, Füzesi Magda és mások) az évszázados nyelvi tradíciót saját költészetükben keltették új életre. A Forrás nemcsak irodalmi, de közéleti szerepvállalásra is törekedett. Az itt csoportosuló költők már 1969-ben *Nádparipán* címen antológiát állítottak össze, a kézirat lektora, Balla László azonban nem engedélyezte kiadását, a vád: a versek és szerzőik politikai éretlenségéről, nemzeti elzárkózásról, apolitikusságról, a szovjetország irodalmi élete iránti csökken-tett érdeklődésről stb. tanúskodnak. Így vált az antológia kéziratát és szerzői a Breznyev-korszak szellemi terrorjának célpontjává.

A Kárpáti Igaz Szóban *Elidegenedés?* címmel (1971. augusztus 10.) szerkesztőségi cikk jelent meg – ma már tudjuk: szerzője Balla László, a lap akkori főszerkesztője –, amely szigorú bírálatban részesítette a fiatal magyar alkotókat.

A vád az volt ellenük, hogy elidegenedtek a szovjet társadalomtól, a stúdió vezetői ellen az egyetlen megyei magyar lapban rágalmahadjárat indult, ezek közül tanulságos megemlíteni Rotman Miklós: *Mérges fűvek. Jegyzetek a magyar burzsoá nacionalizmusról*, (1973. június 20), Gajdos Béla, Szijártó Sándorné: *Kit is szolgáltak a magyar burzsoá nacionalisták?* (1973. október 10.) c. cikkét. „Ballának nem volt nehéz a maga oldalára billentenie az egyetem párt-bizottságát és annak magyar tanszékét – emlékezik vissza Fodor Géza. – Az ideológiai terror meghozta a továbbiakban gyümölcsseit: Kovács Vilmost és a vele szimpatizáló újabb nemzedéket nem csak „semlegesíteni”, de eltörölni igyekeztek. A Forrás tagjaitól megvonták a tanulás jogát (átmenetileg, néhány évre), egye-seket pedig arra kényszerítettek, hogy szülőföldjüket is elhagyják...”

A Forrás Stúdió kapcsán kibombantott irodalmi harcok indították el a kárpátaljai magyar nemzetiség polgárjogi mozgalmát és ezekben már az „irodalmi- polgárjogi” aktivisták vezetőjeként vett részt Kovács Vilmos és S. Benedek András, akik megalkuvást nem ismerve igyekeztek vitacikkekben is visszavágni a „helybeli irodalompolitika *magyar nyelven író szovjet*

*Részletek a készülő monográfiából.

janicsárjainak". Először a szegedi *Tiszatáj* 1970. októberi és decemberi számában közzétett *Magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában* című tanulmányuk keltett nagy riadalmat az ellentábor köreiben, egyben lépéseket tettek az ifjúsági stúdió felszámolására. 1971 szeptember-októberében megszűletett a Beadvány is, amelyben a Forrás Stúdió tagjai válaszolnak az *Elidegenedés?* vádjaira, amelyet az Ukrajnai KP Kárpátontúli területi bizottsága titkárának, az Ukrajnai Írók Szövetsége kárpátontúli szervezete felelős titkárának, a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőbizottságának és a Kárpátontúli Ifjúság szerkesztőinek címeztek, határozottan visszautasítják a „névtelen” szerző sértegetéseit, rágalmaikat, a politikai színezetű vádaskodásait stb., befejezésül vizsgálatot kérnek Balla László ügyében. Hamarosan a fiatalok szembesülhettek azzal a népi bölcsességgel, hogy „a mi kutyánk kölyke”, vagyis a hatalommal szemben a rövidebbet ők húzták...

Legnagyobb politikai tettük abban állt 1972 tavaszán, hogy Fodó Sándor magyar szakos egyetemi tanár kezdeményezésére *Beadványt* készítettek a kárpátaljai magyarságot ért sérelmekről, aláírásokat gyűjtöttek, s a dokumentumokat továbbították az SZKP KB Politikai Bizottságának, az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsa elnökségének. Néhány évi eredményes munka után a Stúdió tevékenységét hivatalosan felfüggesztették.

1972 tavaszán újabb Beadvány született, melyet a szerzők – Kovács Vilmos, S. Benedek András, Fodó Sándor – már a legfelsőbb fórumnak, az SZKP KB Politikai Bizottságának, az SZKSZ Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének címeztek.

Ezt a terjedelmes dokumentumot már több száz kisebbségi, a kárpátaljai magyarság problémáival azonosulni tudó magyar értelmiségi, munkás és gazdálkodó írta alá. Az aláírásgyűjtést is a Forrás Stúdió tagjai szervezték. A Beadvány még jobban felkavarta az amúgy is puskaporos légkört. Ugyanis a dokumentumban nemcsak az alkotó értelmiség sérelmeit vetették föl, hanem az intézményes élet, az oktatás, a művelődés problémáit, a sajtó, a könyvkiadás gondját, a nemzeti és kollektív jogokat. A fölvetett problémák, kisebbségi létből fakadó gondok nem hogy megoldódtak volna, hanem a hangulat is feszültté vált. A polgárjogi aktivisták szigorú megfigyelésben részesültek. A megtorlás sem maradt el. Fodor Géza és Vári Fábán László magyarszakos diákot „beutalták” a szovjet hadseregbe. Kovács Vilmosnak és S.

Benedek Andrásnak a Kárpáti Kiadó szerkesztőségét kellett elhagynia. A stúdió Kárpátalján évekig nem, de Magyarországon annál többen publikáló tagjai – Fodor Géza, Vári Fábán László, Zselicki József és mások – csak közel egy évtized szilencium után térhettek vissza az irodalmi életbe.

A Forrás nem csupán egy irodalmi mozgalom volt, hanem „az elmúlt ötven év legtisztább és legbátrabb kárpátaljai magyar irodalmi-polgárjogi kísérlete” (M. Takács Lajos: **Ők nem lettek janicsárrá**). Fodó Sándor utólagos értékelése szerint: „Az egykori egyetemisták, Forrástagok egyéni helytállása jelentette azt a bázist, amelyen immár egy évtized megalakulhatott a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség” (Fodó Sándor: **A Forrás: a KMKSZ előképe**).

1988. január 30-án alakult meg Balla D. Károly, Dupka György, Horváth Sándor kezdeményezésére (a három társelnök 1981-től a jelentősen megreformált József Attila Irodalmi Stúdiót egy kollektív szervként irányította) Ungváron a József Attila Alkotóközösség, amely lényegében önálló szervezetként folytatta tevékenységét, éspedig 1989 februárjáig, amikor is közös akarattal szervezték meg a tagok az első magyar politikai érdekvédelmi szervezetet, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget.

Az alkotóközösség volt az első olyan magyar civil szervezet, amely jelentősen túllépett az irodalmi kör keretein. A szovjet korszakban ez volt az a kedvező történelmi pillanat, amikor az egykori Forrás Stúdió tagjai és az ellenpólusként 1971-ben létrejött József Attila Irodalmi Stúdió tagjai közös szervezetet hoztak létre. Kiegyezésüket és egy „akolba” való tömörlődésüket nem a mindenható pártvezérek kényszerítették ki, hanem: az egymás iránt érzett bizalom, a közös elhatározás, alulról jött kezdeményezés, a kisebbségi létből fakadó igény.

Az országot átható peresztrojka, a glasznosztj és a reformküzdelem szabadította ki az ideológiai béklyóból a másként gondolkodó magyar értelmiség aktív képviselőit is, akik abban az időben meghatározói voltak Kárpátalja közművelődési, művészeti és irodalmi életének. Az egyesült alkotóközösség célja: a kárpátaljai magyar értelmiség – írók, festők, szobrászok, zenészek, néprajzosok, történészek, fotóművészek, természettudományi szakemberek, orvosok stb. – tevékenységének összefogása, a magyar szellemi élet – ezen belül különösen az irodalom – fellendítése, a magyar anyanyelv megőrzése és ápolása.

Az Alkotóközösség fóruma: a Kárpáti Igaz

Szóban havonta egy alkalommal nyolc oldalon megjelenő *Új Hajtás*, valamint a Kárpáti Kiadó gondozásában megjelenő *Évgyűrűk* antológia.

A közösség célul tűzte ki a kárpátaljai magyar szellemi élet fellendítését, a magyar anyanyelv megőrzését és ápolását. Mivel az enyhülő légkörben több magyar társadalmi-kulturális szervezet jött létre, addigi feladatait megosztva az alkotóközösség egyre inkább a nevében is jelzett műhely szerepét töltötte be, s képviselte a kárpátaljai magyarság érdekvédelmét.

Az alkotóközösséget létrehozó józsefatillások és a Forrás tagok közötti kiegyezés folyamata 1981-ben kezdődött, amikor a József Attila Irodalmi Stúdió fölött erős ideológiai ellenőrzést gyakorló Kárpáti Igaz Szó pártszervezete – a fiatalok nyoma-mására – visszavonult. A fiatal alkotók ebbéli törekvése Balla László főszerkesztő részéről megértésre talált, s a József Attila Irodalmi Stúdió 1981-ben átszerveződött. Erről a nagy eseményről a Kárpáti Igaz Szó december 20-i száma így írt: „*Az eltelt évtized nagy idő, stúdiótagjaink szorgos munkával töltötték meg, s elegendőnek is bizonyult ahhoz, hogy felnőjön egy új tollforgató-nemzedék. Ifjúsági stúdióról lévén szó, a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőbizottsága elékezettnek látta az időt ahhoz, hogy az irodalmi közösség eddigi vezetőinek – Márkus Csaba elnöknek és Erdélyi Gábor felelős titkárnak – köszönetét nyilvánítsa a szervezés fáradtságos munkájáért, a fiatal írók eddigi sikeres irányításáért és a vezetést a következő nemzedék, a fiatalok kezébe adja. Megváltozott a közösség szervezeti felépítése is. A József Attila Irodalmi Stúdiót ezután kollektív szerv, egy háromtagú elnökség irányítja, tagjai Balla D. Károly, Dupka György és Horváth Sándor. Az elnökség munkáját vezetőség segíti, amelynek tagjai – az említettekén kívül – Debreceni Mihály, Finta Éva és Füzesi Magda.*”

A 25-30 fiatalból álló műhely néhány év alatt a vidék kulturális életének meghatározó erejévé vált. Sorra keresték fel a magyarlakta településeket, iskolákat, ahol „nemzetiségutadatot ébresztő” felolvasásaik szellemi-lelki gátlásokat sodortak el, a gyászsal terhes évek görcseit oldották fel. Egyre több fiatal csatlakozott hozzájuk, az idősebb nemzedék korábban passzív tagjai is körüket szélesítette. Korábbi magyar-magyar ellentéteket simítottak el. „A józsefatillások a 81-es átszerveződéstől kezdődően célul tűzték ki a Forrás Stúdió részben vagy teljesen elhallgattatott-elhallgattatott tagjainak megszólaltatását, bevonását a szervezet munkájába. Ez, az

érintettek érhető és hosszabb-rövidebb ideig tartó idegenkedése után sikerült is. Elmondható, hogy az akkor már több mint egy évtizedes megosztottság, a kárpátaljai magyar irodalom Balla László és Kovács Vilmos ellentétére visszanyúló polarizált-sága a nyolcvanas évek második felére nagyrészt megszűnt és a Lendületben együtt publikáltak a Forrás és a József Attila Stúdió meghatározó egyéniségei.” (A Lendület évei, 1994, 6.)

A józsefatillások a 80-as évek elejétől ideológiai tabuk és falak sorát döntötték le. A nagyobb magyarlakta településeken irodalom- és művészetpártoló körök, magyar hagyományápoló klubok létrehozásában működtek közre, így Munkácson, Nagyszőlősen, Técsőn, Gáton és másutt. Megalakul a beregszászi Ilyés Gyula Magyar Irodalmi Klub, melynek értéktéremtő tevékenysége megtörte a helyi ideológiai ellenállást is Dalmay Árpád elnök vezetésével. (Elég ha a Petőfi emléktábla körül kialakult – Veress Gábor mindenható első titkár – féle engedem, nem engedem ideológiai huzavonára gondolunk, melynek a fölavatásához szükséges „pártengedély” kicsikarása Páldi András főkonzul nevéhez fűződik).

Fölvették a kapcsolatot a másként gondolkodó magyar írórsadalom és a magyar polgárjogi mozgalom képviselőivel. Hosszú idő után 1982-ben először érkezik Kárpátalja magyar író Fodor András személyében, aki a magyar Írószövetség alelnöke. A József Attila-díjas költő találkozik a József Attila irodalmi stúdió tagjaival.

Szűrös Mátyás volt az első olyan moszkvai nagykövet, aki látogatást tett Kárpátalján, jelezve ezzel a József Attila Stúdió vezetőinek, hogy Magyarországot érdeklí az idecsatolt magyarok sorsa és az itt élő magyarok számíthatnak az anyaország támogatására. Nagy sajtója volt a kárpátaljai írócsoport első magyarországi látogatásának is: Balla D. Károly, Dupka György, Györke László, Horváth Sándor és Vári Fábián László a Móricz Zsigmond Színház meghívására Nyíregyházán járt. A magyar rádió nyilvános felvétel keretében mutatta be az alkotóközösség új alma-nachját. Az itt fellépő alkotók hírt adtak a kárpátaljai magyarság életéről is.

“A 80-as évek második felére az irodalmi stúdió egyfajta magyarságintézménnyé nőtte ki magát, s nemcsak azáltal, hogy tagjai köze választott a szó művelőin kívül képzőművészeket, zenészeket, fotósokat, hanem azáltal is, hogy határozottan kisebbség-szervező erővé kezdett válni!” (A Lendület évei, 1994, 7.)

A kisebbségi élet szervezése terén mérföldkőnek számított az 1996-os év, amikor Páldi

András diplomata, mint a Magyar Népköztársaság Kijevi Főkonzulátusának főkonzulja megkezdte diplomáciai szolgálatát és még az ősz folyamán bemutatókat tett Kárpátalján, ekkor találkozott az ungvári Váralja kávézóban a József Attila Irodalmi Stúdió vezetőivel, ahol megvitatták a kárpátaljai magyarság helyzetét, áttekintették a legégetőbb problémákat; megállapítást nyert, hogy egy „átfogó magyar szervezet és sajtó hiánya akadályozza leginkább a magyarság tudatának, kultúrájának emelését, összetartozásának erősítését.”

Páldi András főkonzul először találkozott Henrik Bandrovskijjal, a megyei pártbizottság első titkárával, a megbeszélésen a kárpátaljai magyarok sorsa iránt érdeklődött. Meggyőződött arról, hogy az itteni magyarok nemzetiségi helyzete nem felel meg teljesen a gorbacsovi peresztrójka politikájának. A további látogatásai során is jelezte a helyi megyei vezetőségnek, hogy személyében a magyarok szószólót és védelmezőt kaptak, ezután a magyarokat érintő állásfoglalásokat, intézkedéseket a főkonzul nem fogja szó nélkül hagyni.

A józsefatilások először indítottak vitát a magyar nemzeti önismeretről. 1987. július 18-án hozza le a Kárpáti Igaz Szó Balla D. Károly *Internacionalizmus és nemzeti önismeret* című írását, amely megtörte a 80-as évek csendjét, ettől kezdve a szókimondás szellemét már nem lehetett visszazárni a palackba. (Vitaindító anyagában szükségességnek mondta, hogy az elsatnyult nemzeti önismeret erősítése érdekében a kárpátaljai fiatalságot meg kell ismertetni a magyar történelemmel, szélesebb körben kell tanítani az iskolákban a magyar nyelvet és irodalmat. Szóvá tette, hogy a kárpátaljai magyar írók számára nincs elég megjelenési lehetőség és kérte az ukrán szervek segítségét.) A lap nem győzte közölni az olvasók leveleit, cikkeit, amelyben szerzőik bátran fejtették ki véleményüket a magyarságot érintő kérdésekről.

Az „ébredő gondolatait bátran kimondó” helyi magyar értelmiség hős korszakának hajnalán elvégzett közös munkát Páldi András főkonzul a következőképpen értékeli: „1987 nyarán-őszén a magyarság kulturális élet-nek javítása terén már értünk el olyan szerény sikereket, amelyeket joggal tekinthetünk az évtizedek óta romló tendencia megállításának és a javulás halvány kezdetének. Ilyenek voltak: a Kárpáti Igaz Szóban szabadabban lehetett tárgyalni a magyarságot érintő kérdéseket, megjelenhetett az újság

irodalmi melléklete, növelték a magyar nyelv oktatásának óraszámát az iskolákban, a Kárpáti Igaz Szó magyarországi terjesztését engedélyezték. Ezeket a sikereket egy kicsit sajátomnak is éreztem...” (Páldi, 1996, 291-310)

A Páldi András főkonzullal egyeztetett „támadó hadművelet megkezdése” eredményes volt, magyarságinézmények sora jött létre, s mindezt a lassú lépések taktikájának alkalmazásával sikerült elérni, miközben egyre jobban szélesedett 1988-tól a József Attila Alkotóközösség tevékenységi köre is, az irodalmi, művészeti kérdéseken kívül kisebbségpolitikai problémák boncolásába is belesodródott. Sőt, erejét, képességét meghaladó feladatokat is próbált felvállalni, mint például a kárpátaljai magyarság autonómia törekvésének megfogalmazását a központi, moszkvai hatalom felé. Március idusán a változások fuvallatát megérezve 19 kárpátaljai magyar értelmiségi *Beadványt* fogalmazott meg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Nemzetiségi Tanácsának, melyben, mint írják: „*kérjük megvizsgálni egy magyar nemzetiségi körzét létrehozásának lehetőségét területünkön. Egy ilyen autonóm közigazgatási egység létesítése elősegítené a megye magyar lakossága nemzeti kultúrájának fejlődését...*” Ezt a Beadványt Balla D. Károlyon kívül aláírta Horváth Anna, Garanyi József, Füzesi Magda, Györke László, Dalmay Árpád, Vári Fábian László, Tóth Károly, Kovács Emil, Dalmay Árpádné, Finta Éva, Penckófer János, Penckófer Jánosné, Kerényi Gyula, Nagy Zoltán Mihály, Balogh István, Haba Tibor, Kovács Miklós (Kovács Vilmos öccse), Dupka György.

Erről a beadványról március 17-én alapos vita zajlott le a kijevi magyar Főkonzulátuson (ugyanis a főkonzulátus nagyszabású ukrán-magyar irodalmi estet szervezett, melyen 15 kárpátaljai értelmiségi vett részt), ahol az aláírók képviselőit (Balla D. Károly, Dalmay Árpád, Dupka György) arra kérte Páldi András főkonzul, hogy az autonómia kérelmet ne terjesszék elő, mert nem reális követelés, nem ez a magyarság előtt álló legfontosabb feladat, folytatni kell a már elkezdett kis lépések politikáját... Szükség lenne viszont olyan magyar érdekvédelmi szervezetre, amely a kis lépések politikáját vezetné, a szükséges taktikát kidolgozná. Ez a szervezet átfogó kulturális, hagyományörző szövetség, társaság lehetne, amely számottevő tagsággal a háta mögött nagy erővel tudná képviselni a magyarság akaratát és ha eljön az ideje, az autonómiáért folyó harcot.

„Hosszú beszélgetés után elfogadták érveimet és úgy döntöttek, hogy nem küldik el a levelet, hanem végiggondolják a magyarok képviselésére alkalmas szövetség létrehozásának módzatait. Örültem az egyetértésnek és érdeklődve vártam újabb kezdeményezéseiket.” – írja emlékiratában Páldi András.)

A nyári időszak a szervezés jegyében telte el. Váradi–Sternberg János professzor javaslatára szeptember 19-én a kárpátaljai magyarság megoldatlan problémáit 50 pontba gyűjtötte össze Dupka György és orosz nyelven jutatta el Sztepan Turjanicának, a kárpátontúli területi pártbizottság titkárnak, amely nagy vihart kavart. Még ebben a hónapban a területen működő magyar közművelődési egyesületek vezetői Beadványt szerkesztettek az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottságához és a Kárpátontúli Területi Pártbizottsághoz, amelyben kérték *„az Ukrajnai Magyarok Kulturális Szövetsége megalakítását Ungvár központtal.”* A Beadvány aláírói: Balla László, Dalmay Árpád, Balla D. Károly, Popovics Béla, Szöllősi Tibor, Kovács Elemér, Keresztyén Balázs.

A József Attila Alkotókörösség vezetősége két pártra szakadt a magyar érdekvédelmi szervezet létrehozásának kérdésében. Balla László és követői a magyar érdekvédelmi szervezet tevékenységét csak állami keretek között, fizetett apparátussal képzelték el, míg a másik tábor (főleg a Forrás Stúdió egykori tagjai, követői: Fodó Sándor, Zselicki József, Dupka György, Jánki András, Debreceni Mihály, Mórícz Kálmán,) a magyarság szervezetét az akkori légkörben csak társadalmi kezdeményezés alapján kívánta létrehozni, tagjainak áldozatvállalása útján és az anyaország segítségével akarta működtetni szabadon. Még ez év novemberében Ungváron Páldi András főkonzul kimerítő eszmecserét folytat Bandrovskij első titkárral a kárpátaljai magyarok szövetségének kérdéséről. A főkonzul erre így emlékezik: *„mind Merkulov, mind Bandrovskij elfogadja a magyar szövetség felállítására tett javaslatot. El is mondtam azonnal az ungvári magyaroknak, hogy politikai akadály nincs, de az apparátusról le kell mondaniuk. Ajánlottam neki, hogy kezdjék el azonnal a szövetség szervezését.”*

Végül is, hogy milyen magyar szövetség jöhet létre, ez részben eldőlt a december 29-i egyeztető tárgyaláson, amely a Kárpátaljai területi pártbizottságban zajlott le. Az itt megtartott értekezleten Sztepan Turjanica, a területi pártbizottság ideológiai titkára azt válaszolta a Beadvány első aláírójának, Balla Lászlónak,

ezenkívül az értekezletre meghívott Szabó Bélának, a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőjének és Dupka Györgynek, a Kárpáti Kiadó szerkesztőjének, a József Attila Alkotókörösség társelnökének (aki egyébként Fodó Sándor magyar polgárjogi harcos körét képviselte), hogy egy ilyen szövetség megalakításának politikai akadályja nincs – anyagi annál inkább. Vagyis alakítsák meg maguk, hogyha tudják, de az államtól ne számítsanak segítségre. Közmegefontolásra terjesztette elő azt is, ha megalakulna ez a szövetség, akkor működhetne a Szovjet-Magyar Baráti Társaság területi tagozatának, vagy az Ukrán Kulturális Alap területi tagozatának keretében. Mások azt javasolták: tevékenykedhetne a most szerveződő Kárpátontúli Ukránok Sevcsenko Társaságának égisze alatt.

Az egyeztető tárgyalás után a két tábor képviselői újra találkoztak. A Balla László által képviselt vonal hajlott arra, hogy a Szovjet - Magyar Baráti Társaság keretén belül működjék a megalakítandó magyar szervezet, tudniillik Balla László ekkor ennek a baráti társaságnak volt a tiszteletbeli elnöke.

A Fodó Sándor köré tömörült kezdeményezők az államtól függetlenül működő és a hivatali struktúrákba be nem épülő civil szervezet megalakításán fáradoztak. Ezért amikor a Szovjet Baráti Társaságok Szövetségének kárpátaljai szervezete felajánlotta, hogy szervezeti kereteket és anyagi támogatást adna a magyar szövetségnek, a nagyvonalú, de nyilvánvalóan fentről sugallt gesztust Fodó Sándor elutasította.

1989 január 10-én *Körlevelet* küld a kárpátaljai magyar értelmiség polgárjogi aktivistáihoz Dupka György, a József Attila Alkotókörösség társelnöke, a Kárpáti Kiadó szerkesztője, melyben tömören beszámol a december 29-én Sztepan Turjanica megyei ideológiái titkár által szervezett értekezleten történetekről, melyen rajta kívül jelen volt Balla László és Szabó Béla. Bejelenti, hogy már nincs politikai akadály a magyar érdekvédelmi szervezet létrehozásának. Öt nap múlva Fodó Sándor lakásán tanácskozás zajlik le, ahol Dupka György ismerteti a december 29-i találkozóon történeteket, a jelenlévők megítélésük a kialakult helyzetet, a következő kérdésekben születik döntés: nem támogatják a Balla László által kezdeményezett „államilag támogatott társadalmi szervezet” létrehozását. A megyei pártbizottság javaslatát sem támogatják, hogy az Ukrán Kulturális Alap, a Szovjet-Magyar Baráti Társaság keretén belül jöjjön létre és tevékenykedjen magyar érdekvédelmi szervezet. Elfogadják az ukrán értelmiségiek csoportja által küldött meghívót, és részt vesznek a

Kárpátontúli Ukránok Sevcsenko Társaságának alakuló ülésén, ahol bejelentik, hogy nem magyar tagozatot, hanem önálló, független magyar szervezetet hoznak létre. Dupka György, Turóczy István és Jánki András fölkéri Fodó Sándort, hogy legyen a vezérük, illetve a kezdeményező csoport vezetője és a létrehozandó magyar érdekvédelmi szervezet elnökjelöltje. Fodó Sándor beleegyezését adta, hogy az ukránok alakuló ülésén is felszólal és a kezdeményező csoport nevében megteszi a szükséges bejelentését.

A Tarasz Sevcsenko Anyanyelvi Társaság területi szervezete január 21-én megtartja alapítógyűlését, amelyen az ukrán szervezők maguk biztatták a rendezvényre meghívott magyar értelmiségieket saját anyanyelvvédő társaságuk megalakítására, amely önálló tagozatként működne a Tarasz Sevcsenko Anyanyelvi Társaságon belül. Ezen a fórumon felszólaló Fodó Sándor udvariasan elvetette a tagozattá válás lehetőségét és bejelentette, hogy az általa vezetett kezdeményező csoport máris megalakult, és kinyilvánította egy önálló magyar érdekvédelmi szervezet létrehozásának szándékát. A fórumon létrejött kezdeményező csoport tagjai: Fodó Sándor, Dupka György, Turóczy István, Jánki Endre, Móríc Kálmán, Varga Béla, Debreczeni Mihály, Zselicki József, Gazda Albert. Némi gondolkodás után Balla László is csatlakozott a csoporthoz, amely Páldi András főkonzul támogatásával elindította az egyeztető- és szervezőmunkát.

A kezdeményező bizottság képviselői, Móríc Kálmán és Dupka György február 10-én találkozik a megyei pártbizottságban SztepanTurjanica ideológiai párttitkárral, bemutatják a Szovjetunióbéli Magyarok Kulturális Szövetségének tervezett alapszabályát. A területi pártbizottság is belátta, hogy a szövetség létrejöttét nem tudja megakadályozni, ezért a párbeszédet szorgalmazta saját befolyása megőrzése végett. A beszélő viszony feltételül épp a „kulturális” kitétel meghagyását szabta, és ezt a kompromisszumot a kezdeményező csoport elfogadta.

Február 26-án Ungváron a Területi Ismeretterjesztő Társaság székházának nagyter-mében megalakul a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. A mintegy 500 résztvevő elfogadja a szervezet alapítólevelét és alapszabályát, majd megválasztja az Ellenőrző Bizottságot és a Választmányt. A KMKSZ elnökévé Fodó Sándor ungvári egyetemi tanárt, a kezdeményező bizottság vezetőjét választják. Alelnök Móríc Kálmán, az elnökség tagja

Dalmay Árpád, Dupka György, Gulácsy Géza, Szöllősi Tibor, Turóczy István lett.

A fenti adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a józsefatállásokat és a Forrás-tagokat tömörítő alkotóközösség a Moszkvából megszürvre érkező „peresztrójkát” kihasználva – az autonómiakövetelésekkel félretéve – a lakosság nagyobb tömegeire támaszkodó polgárjogi mozgalmat indított el, amelynek eredményeként megalakulhatott a kárpátaljai magyarság érdek-védelmi szervezete. „A szervezet megalakulá-sában igen tevékenyen részt vettek az Alkotókö-zösség tagjai, sokuk tagja lett az első vezető testületeknek. A szövetség megalakulása azonban egyszerűsmind el is vonta a figyelmet az irodalomról, az alkotómunkáról, olyannyira, hogy a József Attila Alkotóközösséget 1989-ben már nem sikerült egybehívni: két egymás utáni közgyűlése, majd egy választmányi gyűlése is határozatképtelenné bizonyult, és a szervezet még megszűnését sem tudta kimondani. Ez azonban akkor még nem tűnt veszteségnek: az alkotók legtöbbje úgy vélte, hogy a KMKSZ és annak művelődési munkabizottsága majd megfelelő kereteket biztosít a művészetek képviselői számára. A KMKSZ azonban egyre inkább politikai pártként kezdett működni, s az irodalmárok szakmai fórum nélkül találták magukat.” (A Lendület évei, 1994, 7-8.)

„A régi „józsefatállások” némelyike az idők szorításában politikussá lett... Tragikus fejlemény, hogy az utóbbi két évben hat kárpátaljai költő, író és újságíró hagyta el szülőföldjét: áttelepültek Magyarországra. Végleg lezárult egy korszak, s a kárpátaljai magyar irodalomban is véget ért „az ártatlanság kora”. Most néhány évig nem a művészi felívelés, hanem az érdekcsoportok szerinti megosztottság lesz napirenden...” (M. Takács Lajos. Az utóbbi két évtized magyarországi és kárpátaljai magyar irodalmi és filológiai kapcsolatairól. 1991 tavaszán).

Páldi András fél évtized elteltével szemtanúként is sokkalta realisabban értékeli az 1989-ben végbement eseményt: „Megvalósult tehát az, amit sokan régóta szerettek volna, de kevesen hitték, hogy megvalósulhat. Létrejött végre a magyarság első átfogó szervezete, kulturálisnak nevezett, de valójában érdekvédelmi intézménye. Csak tíz hónap telt el azóta, hogy a főkonzulátuson az autonómia helyett a szövetségre irányítottam a figyelmet és közös erővel tevékenységünket összehangolva tíz hónap alatt elértük célunkat. Világosan mutatja ez a történet is, hogy álmainkat nem szabad a politikával összekeverni, nem vágyainkat,

hanem a reálisan elérhető célokat kell kitűzni. Büszke vagyok arra, hogy a KMKSZ megalakításában, hacsak a háttérben is, de jelentős szerepet játszhattam.” (Páldi:1996. 324-325.)

A KMKSZ megalakulása egyben egy új korszak nyitását is eredményezte a kárpátaljai magyarság eddigi küzdelmes életében. Az önszerveződés iránt megnyilvánuló értelmiségi közakarat ebben a folyamatban meghatározó szerepet tulajdonított a peresztrójka hatására létrejövő informális köröknek, amelyek egy életerős bölcsőt kínáltak fel egy egységes érdekvédelmi szervezet megszületésének. Így látja ezt egy évtized távlatából Bárdi Nándor is, aki a Teleki László Alapítványnál a határon túli magyarság kisebbségi ügyeinek avatott szakértője: „Az 1988-ban gombamód szaporodó helyi magyar művelődési köröket az akkori megyei vezetés által elfogadott magyar értelmiségiek egy, a Csemadokhoz (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége) hasonló, rendszerkonform kulturális szervezetbe akarták tömöríteni. Ebben az esetben a pártkontrollhoz némi anyagi támogatás is járulhatott volna. Az ugyanakkor szerveződő megyei ukrán

Sevcsenko Társaság példája (1989 január) azonban azt bizonyította, hogy az állami és pártszervek irányítása nélkül is létrehozható nemzetiségi alapon társadalmi szervezet. Mindez lehetőséget adott az addig periférián mozgó értelmiségieknek a helyi magyar önszerveződésekben meglévő informális befolyásuk intézményesítésére. Az 1989 februárjában így megalakuló KMKSZ már egyértelműen a hatalomtól független magyar érdekvédelmi szervezetként jött létre, amely a kulturális értékek védelmét tartotta legfőbb feladatának. A mozgalom jellegét Fodó Sándor személye határozta meg. Felsorakozott mögéje egyrészt a hivatalos magyar kulturális elit, másrészt addigi tanítványi és baráti köre. Az előbbi csoport folyamatosan morzsolódott le az elnök környezetéből.”

MARY HALASZ, A “FORDÍTOTT AMERIKÁS”*

A magyar nyelvterületen – ma már természetesen inkább a néprajzi hagyományban –, „amerikásnak” nevezik azt a XIX-ik századvédi, XX. század eleji kivándorlót, aki a kor gazdasági szorításainak engedelmeskedve elhagyta országát, az Osztrák-Magyar Monarchiát, benne hazáját, Magyarországot, s a „tengeren”, azaz az Atlanti-óceánon túl remélt meggazdagodást. Abban a meggyőződésben, hogy a szerzett javakkal hazatérve majd a szülőföldjén alapozza meg egzisztenciáját.

Tanulmányok sora foglalkozik a századforduló Osztrák-Magyar Monarchiájának gazdasági viszonyaival, a kivándorlás helyzetével, az „Öperencián túl” szerencsét próbálók etnikai megoszlásával, majdani boldogulásukkal.

Főhatalomváltások sajátja – egyebek között – a gazdasági viszonyoknak a többségi nép számára előnyös átrendezése. Az első sorban és szinte kizárólagosan a francia szabványhoz igazodó Csehszlovákia, a fanarióta előzményeket buzgón ápoló bojári Románia, vagy a balkáni autokráciát továbbéltető Szerb-Horvát-Szlóven Királyság (később Jugoszlávia) magyarpolitikájában voltaképpen azonos irányt vitt. A magyar birtokos réteget visszaszorították, nemzeti „földreformok” útján egzisztenciájukat megroppantották, társadalmi, gazdasági és politikai mozgásterüket durván korlátozták. A földreformokat egyúttal arra is fölhasználták, hogy a többségi népek betelepítésével – telepesséfalvak létrehozásával, illetve a községekbe történő telepítésekkel – megbontsák a homogén magyar etnikai tömböt.

Nem járt különkülön az eredetében és etnikai mivoltában sokszínű, összességében azonban egységesen magyartudatú polgárság sem. Ezt a réteget változatos módon, első sorban gazdasági téren próbálták tönkretenni.

Kényszer alatti állampolgári eskü, az új állampolgárság megadásának lebegtetése, kikényszerített menekülések, kilakoltatások, a magyar múlt látható és láthatatlan emlékeinek drasztikus felszámolása, egyéb jogfosztások és erőszakoskodások érték a váratlanul, s tegyük hozzá, felkészületlenül számbeli kisebbségbe került magyarokat. A köztisztviselőktől a parasztnak nevezett földművesig. A román fennhatóság alá került Csíkszereda, Marosvásárhely, Kolozsvár és Nagyvárad, az SHS Királyságba csöppent Szabadka és Újvidék, az első Csehszlovák Köztársasághoz csatolt Pozsony, Kassa, Ungvár, Beregszász és Técső őshonos magyar lakossága nagyjából azonos jogfosztottságot és lelki sérülést élt meg. (Ombudsmanoknak akkor híre se hamva! Igaz, valós népakaratot nyilvánító népszavazásnak is csak elvétve.)

Ilyen időben, ilyen történelmi körülmények között indul el az Egyesült Államokba a huszas évek elején a feleszi Halász család. Részletekben természetesen, hiszen emlékiratunk szerzője, Halász Mária, az Államokban később Mary Halasz, még itt, a bodrogi öházában születik, majd fél éves korában édesanyja viszi őt a keleti partvidéken munkát vállaló, s mint az emlékiratból kiderül, szorgalmával megbízható egzisztenciát teremtő apa és családfő után.

Az ottani lét innen, az aktuálisan Csehszlovákiához tartozó Bodrogiözből nézve, maga a tömény banalítás. Nem alabe csülőn: kispolgári jólét, telítve az asszimiláló, a közismert egyesült államokbeli olvasztótégelyi hatásokkal. Elegendő ehhez egyetlen, felfogásunk szerint drámai adalék. Az a pillanat, amikor az Egyesült Államok állampolgárságáért folyamodó szülők a magyar anyanyelvüket feledő gyerekeiktől sajátítják el az amerikai angolt. Azoktól, akik amerikai színesbőrűekkel, európai bevándorlókkal, litvánokkal és másokkal töltik boldog gyer-

* Kvasz cola után című emlékirat előszava (Teleki László Alapítvány, XX. Század Intézet, Budapest, 2001, XX. Századi sorsok I.)

meki köznapjaikat. S közben – természetesen –, szinte kötelezően feledik szüleik nyelvét.

Előszóban a történetet nem illő elmondani, jobb, ha a memoár olvasója azt magából az emlékiratból tudja meg.

A nagy fordulat, azaz a címben jelzett „fordított amerikasság” okára és idejére azonban talán lehet utalni.

Az ok: a tüdőbántalmakra panaszkodó Mary gyógykezelése, s az a természetes szülői, elsősorban anyai szándék, hogy leányainak megmutassa az óhazát. A szándék és a kivitelezés a tengeri utat leszámítva voltaképpen kockázatmentes. A hazalátogatók az igen jó országpropagandával bíró, sajátos demokráciájára – jogállásukkal elégedetlen szlovákok, németek, magyarok, lengyelek tudnának erről beszélni! – büszke Csehszlovák Köztársaságba érkeznek a harmincas évek második felében. A gyógykezelés helyszíne a tartományi székhely, Podkarpatská Rus fővárosa, a nagyszerű klímájú Ungvár.

A 36 ezres város lakói meglehetősen színes etnikai képet mutatnak. Az 1930-as csehszlovák népszámlálás adatai szerint a magyarok kisebbségben, 1,3%-os arányban élnek a városban. Az egyébként hagyományosan vegyes nemzetiségű Ungváron ekkor egy soha nem látott és egyébként sohasem létezett náció, a „csehszlovákok” (mindközönként: csehek) szerepelnek az első helyen 30,10 százalékkal, az őslakos ruszinság mellettük csupán 23,47 százalékot mutat. Két, az 1930-ast mintegy keretbe tevő, annak objektivitását megkérdőjelező népszámlálási statisztika egészen más képet mutat. 1910-ben a város 73,3, 1941-ben pedig 72,4 százalékban magyar. (Nem mellékes azonban tudni, hogy a magyar népszámlálások *anyanyelvi*, a csehszlovák adatok *nemzetiségi* bevallás alapján készültek). A látványos váltásnak megvan a természetes fizikai magyarázata: a cseh állami alkalmazottak távozása, a magyar anyanyelvű zsidók, a bizonytalan etnikai hovatartozásúak, a két-nyelvűek ismét magyarként való számbavevétele.

Az idő, talán inkább a kor: még a korabeli szóhasználat szerinti demokráciák (Nagy-Britannia, Franciaország) kormányai sem, nemhogy egy amerikai kispolgári idillben élő család tagjai nem látják, hogy mi várható a térségben az 1914–18-as világháborút lezáró békemű után. A politikusok felelősségének fokozott volta miatt azonban fogalmazhatunk úgy is: a nagypolitika erről nem akart tudomást venni. Milyen éleslátás várható ezek után a kormányaikban vakon bízó polgároktól? A kérdés természetesen költői.

Amibe hősünk, hőseink csöppennek, az maga a Nagy Történelmi Kaland. Vegyünk hát egy nagy lélegzetet és egy kanyart: a Lét változatos közép-európai, majd egyre keletebbre tolódó bugyrainak megismerése. Adódik és követi egymást minden, szerelmek boldog egymásratalálása Ungváron, államfordulat előtti házasságkötése, gyerek születése, néhány viszonylagos békeév, majd az újabb világháború családokat megpróbáló gyötrelmei, s a végzetnek tetsző végkifejlet, a szovjet csapatok bevonulása. A bevonulás, ezt Ungváron különösebb deklarációk nélkül mindenki sejti, tartós berendezkedést, megszállást jelent. S olyan létforma kényszerű átvételét, melyről korábban szinte nem is hallottak. Legfeljebb a Szovjetet lefestő magyar háborús propagandából. Az azonban inkább a hétköznapi nyomorúságára, az államateizmusra, a kollektívizmus vadhajtásaira helyezte a hangsúlyt, s nem szólt, mert valós tapasztalatok híján nem is szólhatott igazán a Gulag borzalmairól.

Addig azonban – a hamarosan beköszöntő háború idején is –, Ungvár éli a kedélyes középeurópai város mindennapjait. Lakóinak száma alig negyvenezer, középeurópainak kissé peremvidéki, bár a magyar fennhatóság alatt itt kap helyet regionális közigazgatási központként a Kárpátaljai Kormányzóság Országos Hivatala. Nyugalmát azonban, talán éppen a hely és a populáció hagyományos toleranciájának is köszönhetően, nem rengeti meg a főhatalomváltás. A visszacsatolást a magyarok nemzeti lelkesedéssel élik meg, nem lobog azonban a revánsvág, a cseh

adminisztráció békében távozhat, megtorlásokról majd csak később, s akkor is Kárpátalja más régióiból hallani. Az is elsősorban az 1939 tavaszán bevonuló magyar honvédség, s a galíciai vezetőiktől cserbenhagyott szics-gárdisták, valamint a felizgatott ukrán diákok egyenlőtlen összecsapásából következik. A Teleki-kormány- elsősorban a miniszterelnöknek, gróf Teleki Pálnak köszönhetően tudatosan törekszik arra, hogy a visszaszerzett területeken olyan nemzetiség- és gazdaságpolitikát folytasson, amellyel a nemmagyar lakosság rokonszenvét is megnyeri Magyarország iránt. Ez azonban sehol, még a nemzetiségi türelem szívének előbb leírt Kárpátalján sem volt egyszerű feladat.

Kedvezőtlenül befolyásolták a belső helyzetet a főntebb említett katonai-félkatonai csetepaték, s annak véres következményei, majd a fogságba esett fegyveres ukrán nacionalisták egyébként ilyen helyzetekben szokásos, hosszabb-rövidebb ideig tartó internálása. (Azt megelőzően pedig a huszti Volosin-féle kárpát-ukrán adminisztráció önkényeskedései a vele szembenállókkal.) A hegyvidéki területen, Lengyelország széthullása után, a magyar-szovjet határ létrejötté a lakosság bizonyos köreiben fölkelte az orosz szimpátiákat, gyakori volt a szökés a szociális és nemzeti igazságosság földjének hitt Szovjetunióba. Ugyanilyen gyakori volt a csalódás is: néhány esetben a visszatoloncolás, általánosan pedig a gyanús szökevények életét is lezáró végállomás, a Gulag.

A háború elhúzódásával pedig egyre inkább érzékelhető volt a szovjet diverzió, a partizán-mozgalom megjelenése.

Ungváron azonban ez a feszült hangulat nem nagyon volt tapasztalható. A város élete egy darabig a normális mederben folyt. A kormány törekedett a szociális elmaradottság kezelésére, az őslakos ruszinság közoktatásának fejlesztésére. Utóbbira példa a huszti magyar-orosz tannyelvű fiú és leány polgári iskola, a nagybereznai magyar királyi állami ruszin tannyelvű koedukációs polgári

iskola, a szerednyei magyar királyi állami ruszin tannyelvű vegyes polgári iskola, a perecsenyi állami ruszin és magyar tanítási nyelvű koedukációs polgári iskola, valamint a szolyvai magyar királyi állami ruszin tannyelvű polgári fiú- és leányiskola.

A front közeledése, illetve Magyarország német megszállása szinte egycsapásra felborította ezt az idillinek tetsző hangulatot. 1944 áprilisában Magyarországon először itt, Kárpátalján kezdődött el a zsidók összegyűjtése, majd deportálása. A német irányítással és magyar segédlettel lebonyolított akció itt szinte „tökéletesre” sikeredett. A képet csupán árnyalhatják azok az egykori sajtóközlések, amelyek keresztény lakosokat amiatt pellengéreznek ki, hogy Budapestre vettek vasúti jegyet zsidó ismerőseiknek, vagy valamilyen más módon próbálták menteni az elpusztításra szántakat. A segítséget nyújtók a természetes, s az itt szinte kötelező emberbaráti magatartáson túl mintha ösztönösen megsejtették volna az esztendő novemberének újabb, ekkor már a magyar és a német polgári lakosságot sújtó elhurcolásokat. A szovjet deportálásoknak azonban – ahogyan mondani szokás –, már „nem volt sajtója”. A borzalom csak utólagosan, több mint négy évtized múltán, a gorbacsovi glasznoszty idején kaphatott nyilvánosságot.

A megszállt terület lakóinak addig nem tapasztalt élményekkel kellett megismerkedniük, a deportálásokkal, a polgári házakba beszállásolt orosz tisztek és katonák önkényeskedéseivel, majd az állandósult félelemmel. Pél-dául azzal a szovjet „jogszó-kással”, hogy a meghódított területeken visszamenőlegesen érvényesítették a Szovjetunió jogi gyakorlatát. Vagyis, ha valaki pl. tisztviselő volt a magyar fennhatóság alatt, bármikor elmarasztható és büntethető lett „szovjetellenes magatartás” miatt. A „szervek” gyakorlottak voltak, a főpróbát 1940–41-ben a hódoltatott Baltikum országaiban, Észtországban, Lettországban és Litvániában „sikeresen” megtartották. Az eredmény itt is, ott is: véten áldozatok tízezrei.

A Város akkor szétzúzatott. Megszűnt természetes fejlődése, elkövetkeztek az erőszakítétel évtizedei. Az idegen elem – már-már naív-jámbor – öntelt térhódítása, a mindennapokban jelenlévő félelem a zaklatásoktól, az elhurcolásoktól. Ungvár lakossága megismerhette a sztálini rendszer minden keservét.

Ha csupán a tartós hiánygazdasággal – pörén: az addig soha nem tapasztalt éhínséggel – kellett volna szembesülnie a város lakosságának, akkor Ungvár talán nagyobb erkölcsi gerincroppanás nélkül túlélhette volna a válságos kezdeti évtizedeket. Ez azonban nem sikerülhetett. A kenyérért való hajnali sorbanállások (a közismert ocseregy), a rab apáknak, férjeknek, fivéreknak úgyszintén sorbanállások útján eljuttatni kívánt csomagok, a hajnali fagyok, a csontot repeszítő hidegek, mind-mind a szörnyeteg szovjet valóság lételményei.

Mindeközben az idomulás, a mimikri sem egyszerű. A pravoszlavizálásnak ellenálló, huszonöt esztendőre elhurcolt magyar görög katolikus lelkész ukrán iskolába járó kései fia a „hruscsovka” típusú házban „pajtási unszólásra” játékból kénytelen a „fasisztát” alakítani. Eközben kellene megszeretnie a Szovjetuniót. A kísérlet kimenetele nem lehet kétséges.

Mindegy, mi a szándék, beolvadni sem könnyű. Különösen, ha erre irányuló szándék nincs is. Mitől is lenne? A megszállók más civilizációból érkeztek, magatartásukban, életvitelükben nyoma sincs az orosz műveltség és kultúra csúcsteljesítményeinek. A benyomuló „felszabadítók”, majd az utánuk jövő „felvilágosítók” voltaképpen a belső területek, Oroszország söpredéke. Tevékenységük: szellemi és fizikai erőszakoskodás, terror, a helyi sajátosságok iránti legteltesebb közöny. Tanulni tőlük nincs mit. Erkölcs, kultúra, követendő mentalitás... ugyan!

Ebben a környezetben él az időközben ungvárivá vált, ott férjhezment és családot alapító Halász Mária. Amerikai állampolgárságát még 1938-ban, cseh nyelvű házassági bizonyítványában rögzítette, s arról sohasem mondott le. Fura helyzetbe került. Állam-

polgári jogaiért, a hazatelepülésre is sandítva „eljár” Prágában és Moszkvában. Egyik kijárás hajmeresztőbb a másiknál.

Úgy általában: az Egyesült Államok külképviseletei ebben az időszakban és itt (1945 után a Szovjetunióban és Csehszlovákiában) nem nyújtanak hathatós védelmet állampolgáruknak. Az ahhoz „rögeszmésen” ragaszkodó valamiféle csodabogár. Daliásabb szovjet időkben akár elmeháborodottnak is minősíthető, hiszen egyáltalán nem áll mögötte a másik világhatalom, az Amerikai Egyesült Államok.

Ilyesmi azonban nem fordul elő. Laszota Sándorné, azaz Halász Mária, talpraesettségeinek köszönhetően viszonylag háborítatlan életet él szovjet-Ungváron. Igaz, férjét elhurcolják, de ez mintha a mindennapok természetes része lenne. Ez a valóság, mely ellen bármit is tenni szinte lehetetlen.

Mi az, ami mégis mindenben átsegíti a polgári jólét amerikai változatán nevelkedett asszonyt a nehézségeken?

Szokásosak a legnagyobb banalitás: a szerelem és a szeretet. Ehhez elsősorban a házastársak egymáshoz való feltétlen ragaszkodása, a család összetartására irányuló akarat szükséges. A többi: a lokális tudat dominanciájával jellemezhető, döntően magyar identitás csupán egyik igen fontos kiegészítője a túlélésnek, s a megszállókkal szemben tanúsított csendes ellenállásnak.

A partvonalak eléggé egyértelműek voltak. Minden sulykolás, izzadságosan erőltetett agymosás ellenére nyilvánvaló, hogy kik állnak szilárd erkölcsi alapon. Az elnyomottak, a helyi lakosság, közülük is elsősorban a magyarok azok, akiket a győztes hadak megszálltak. Azok, akik velük szemben a mindennapi ellenkezést – erkölcsi fölényük biztos tudatában –, nyugodtan kimutathatják. Ettől a köznapi szabadságharcotól tartható fenn az önbecsülés harmóniája, az az érzület, hogy a hatalmasok csak fizikai túlsúlyuknál fogva diadalmaskodnak; az igazság, mégha nem is az abszolút, az ő oldalukon van.

II. RÁKÓCZI FERENC ÉS A FERENCESEK

A horvát születésű, de mindig magyar-
érmű Zrínyi család őszinte tisztelettel és
szívből szerette a ferences szerzeteseket,
akiket az egyszerűségük és alázatosságuk
miatt a Kárpát-medence valamennyi népe
barátoknak
nevezett.

Ezt a szeretetet ápolta II. Rákóczi Ferenc
is, aminek élete során számos tanújelét adta.

1. Amikor Zrínyi Ilona véglegesen
Munkácsra költözött, levélben kérte a ma-
gyarországi ferencesek előljáróját, küldje
Munkácsra a ferences Bárkányi Jánost házi
káplánnak. Bárkányi 1682-ben került a
munkácsi várba, és ott a kis Rákóczit hittanra
és betűtetésre tanította. A leckés könyvébe
a következőket írta buzdításként:

*„A bölcsességnek kezdete az Úr félelme.
Kitől minden jónak áldását kívánja Péter
Bárkányi János a méltóságos és nagyságos
fejedelmi nagy Rákóczi familiának
méltóságos csemetéjére, Rákóczi Ferikére.
Kinek az Úr napjait sokakra terjessze, földön,
mennyben örökösen nagyra nevelje”.*

2. Az sem véletlen, hogy az 1705-ben
összehívott országgyűlést Szécsény városában
tartotta – tudniillik fiataalkori lelkiatyja,
Bárkányi János ott volt ezidőben házfőnök,
ferences előljáró. Mialatt Rákóczi számára
a Bethlen Gábor 12 árbócos Nagyfejedelmi
Sátorát és körülötte Bercsényi és az udvari
méltóságok sátrait készítették, Rákóczi rövid
ideig a ferences rendház egyik gótikus termé-
ben lakott, amelyet azóta „Rákóczi-terem-
nek” neveznek.

3. Gyóntatóit és udvari papjait szívesen
választotta közülük. Egyik lelkiatyja gr. Kéry
Ádám volt, akit kisebb diplomáciai
feladatokkal is megbízott, és aki követte a
Fejedelmet a számkivetésbe is.

4. A munkácsi várkápolna lelki ellátását
Báthory Zsófia alatt jezsuita atyák
biztosították (Kiss Imre és Krucsay Miklós
SJ.), később, Zrínyi Ilonától kezdve a

Trianoni végzésig a ferences testvérek. (A
munkácsi várban lelkipásztori szolgálatot
végző ferences atyák – a most fellelhető
dokumentumok alapján – a következők
voltak: Bárkányi János, Jávorszki Mihály,
Chriszt Ferenc, Kengyera Flórián, Lédeczey
Adorján, Psütek Brúnó.)

5. Gyakran felkereste a barátok templo-
mait, hogy ott hallgasson szentmisét. 1704-
ben Gyöngyösön a császári megbízottakkal
folytatott békeértekezlet ünnepélyes Veni
Sancte keretében történő megnyitására a
ferences templomban került sor.

6. Kassai tartózkodása alkalmával a va-
sárnapi szentmiséket mindig a ferencesek
templomában hallgatta. Bede József ferences
atyá idősebb korában a következőket jegyezte
fel: *„Írhatom, hogy ájtatos Úr volt. Azt soha
nem látta az ember; hogy ide-oda nézett volna
a templomban; vagy a könyvből, vagy a
szent-olvasón összetett, felemelt kezekkel
buzgón imádkozott.”*

Szeretetét azzal is kimutatta a barátok
iránt, hogy minden szükségükben gondos-
kodni próbált róluk. Igaz, nem minden kolos-
tor és barát iránt volt szívélyes; akik paran-
csainak ellenszegültek vagy az ellenséget
támogatták, azokat a törvény szigorával
büntette meg. Ezek száma azonban csekély
volt azokhoz képest, akik iránt valóban
fejedelmi bőkezűséggel viseltetett.

A másik ok, amiért mindenben igyekezett
támogatni a ferences barátokat, a ferencesek
lelkes kurucpárti magatartása volt.

ANDRÁSSY MIKLÓS FERENCES ATYA, A „DERVIS-GENERÁLIS” TÖRTÉNETE

Felvidéki főúri család tagja volt, rokon-
ságban állt Károlyi Sándorral is. Már ifjú-
korában felvette Szent Ferenc ruháját. A
szabadságharc kezdetén a kassai kolostorban
élt, amikor értesült Rákóczi hadainak első
fontosabb sikereiről, Tokajnál felkereste
Bercsényit, akit Ungvárról ismert, és csatla-
kozott a kuruc hadakhoz. A harcokba fegy-
verrel november közepe táján, az 1703-as

felvidéki hadjárat során kapcsolódott be. Ocskayval együtt jelentős szerepe volt Léva várának meghódításában, amelynek rövid ideig kapitánya lett. Andrásy nemcsak azzal keltett feltűnést, hogy szerzetes pap létére fegyverrel harcolt, hanem azzal is, hogy barát-csuhában, amelyet süveggel, csizmával, karddal és karabéllyal egészített ki, lóháton vezette rohamra katonáit. Legénysége eleinte magyarokból, később tatárokból és törökökből állt. Ez idő tájt vállalta el ugyanis egy kb. 400 főből álló tatár-török zsoldos csapat parancsnokságát. Mohamedán vallású katonái megszerették vakmerő és jókedélyű vezérüket, akit a mohamedán szerzetesekhez, a dervisekhez való hasonlósága miatt dervisbasának vagy dervis-generálisnak neveztek, jöllehet a kuruc hadseregben a rangja csak ezredes-kapitány volt.

Rákóczi később visszaküldte a kolostori életbe, a kecskeméti kolostorban találjuk; valószínű, a Fejedeleme nem volt megelégedve működésével. Egyik kifogása az lehetett, hogy nem nagyon tudta rendben tartani vad tatárait. Szerepet játszott az is, hogy Rákóczi ferences gyónatója, Kéry Ádám el akarta érni rendtársa visszaparancsolását a kolostorba, aki minden bizonnyal a fegyverviselést tiltó, az emberölést, gyújtogatást, párbajt pedig szigorúan büntető egyházi törvényekre hivatkozott.

Az egyházi törvényeknek fent említett rendelkezései nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar papság ekkor még nem fogott fegyvert a haza védelmében. De minden elvi és érzelmi nehézségek ellenére az alsópapság aránylag elég jelentős része, ha nem is fegyverrel, de mint tábori lelkész és elsősorban mint a nép lelkipásztora, biztatással és erkölcsi támogatással segítette a szabadságharcot.

Az állandó jellegű tábori lelkészség megszervezése Rákóczi 1705. december 11-én kiadott rendeletével kezdődött el. Ezzel a tétellel úttörő munkát végzett, mert Európa más hadseregeiben nem foglalkoztattak az ezredeknél állandó lelkészeket. Ferences

tábori lelkész volt Kisvárdai Simon és Barnay István, a Rákóczi tűzérek hadi káplánja.

Sokkal többet számított az az erkölcsi támogatás, amelyben a katolikus papság részesítette a szabadságharcot. Ebben elől jártak a ferencesek. A harci cselekmények szempontjából lényegesek voltak a titkos jelentések, tájékoztatások, amelyeket az országban ide-oda vándorló, kéregető barátok alkalmoszerűen vagy rendszeresen továbbítottak a kuruc hadvezetőségnek az ellenség hadmozdulatairól és szándékairól. Vak Bottyán János generálisnak például, bárhol harcolt, a barátok mindig segítségére voltak. A ferences atyák nagy hatást gyakoroltak a népre.

A barátok kurucpárti magatartásában jelentősebb változást XI. Kelemen pápa 1709. augusztus 17-én kiadott határozata okozott, amelyet I. József császár politikai nyomással erőszakolt ki a pápától. A rendelet kimondta, hogy minden egyházi férfi a parancs kihirdetésétől számítva egy hónapon belül köteles visszatérni a császár hűségére, máskülönben megfosztják állásától és javadalmától.

Azok közül az egyházmegye és szerzetes papok közül, akik eddig kitartottak Rákóczi mellett, most sokan a pápának engedelmeskedve vagy nyíltan meghódoltak a császárnak, vagy visszavonulva, passzívan viselkedtek.

De még mindig akadtak szép számmal olyanok is, akik csak a lelkiismeretük szavára hallgatva, mindvégig hűségesek maradtak a magyar nép jogos ügyéhez. Ezek közé a mindvégig állhatatos hazafiak közé tartozott számos ferences is, így Kéry, Jávorszki, Barnay, Bárkányi. Ezzel a kitartással mutatták ki ragaszkodásukat népiükhöz és ezzel hálálták meg a Vezérle Fejedeleme Szent Ferenc rendje iránt tanúsított szeretetét.

DR. NÉMETH IMRE
ferences testvér

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

ELISMERÉSEK

☞ Budapesten, az országos Széchenyi Könyvtárban bejegyezték a Magyar Örökség Aranykönyvébe a Nagyszőlősi Ferences Misszió nevét, amely 1989-ben kezdte el működését, 19 katolikus közösségben végez papi szolgálatot és nyújt szociális segítséget, lelki vigaszt.

☞ A Bóbita c. gyermek- és ifjúsági lap Mosoly-díját az ifjú olvasók szavazatai alapján Mészáros Domonkos római katolikus plébánosnak adták át az ungvári nemzetiségi köz-pontban, a Credo Alapítvány év végi ünnepi hangversenyének keretében.

☞ A Magyar Kultúra Napja alkalmából Pomogáts Béla, az Anyanyelvi Konferencia elnöke okleveleket adott át művelődési életünk prominens személyiségeinek. A kitüntetettek közt van Petykóné Andor Ágnes rádióriporter, Kótyuk István nyelvész, Kristofori Olga magyar szakos tanárnő, Kosztya Margit népművelő, Zubánics László helytörténész és Bacskó Mária magyar szakos tanárnő.

☞ MÉKK-nívódíjban részesült Kulin Zoltán, az Ungvári Rádió és Televízió magyar nyelvű adásainak főszerkesztője.

☞ A művelődési élet szervezésében elért eredmények elismeréseként Helm Judit, a II. Rákóczi Ferenc Kör elnöke és Kristofori Olga tanárnő a megyei tanács díszoklevelét vette át Nuszer Ernőtől, a megyei tanács alelnökétől.

☞ A Magyar Művészetért Díj Kuratóriuma és a Hernádi Porcelángár Manufaktúra ajándékát kapták a kárpátaljai közelet és művészet kiváló egyéniségei: Gulácsy Lajos püspök, Fodó Sándor, a KMKSZ tiszteletbeli elnöke, Zselicki József, Fodor Géza és Vári Fábian László költők, Trill Zsolt színművész, Matl Péter szobrász, Keresztyén Balázs helytörténész. Az ajándékokat Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke adta át.

☞ A BMKSZ felterjesztése alapján Krajnikné Hegyi Irén, a Beregszászi Művészeti Iskola tanárnője megkapta a Magyar Kultúra Lovagja címet.

☞ A Magyar Kultúra Napjához kapcsolódó rendezvénysorozat lezárásaként Ungváron, a Pánsíp Irodalmi Szalon összejövetelén adták át az idei Kárpátaljai Irodalmi Nívódíjat és a Váradi-Sternberg-díjat. A díjakat a Balla D. Károly által létrehozott UngBereg Alapítvány Kuratóriuma ítéli oda a megelőző év jelentős alkotásai elismeréseként az irodalomban, a társzművészetekben és a társadalomtudományban. Az idei díjazottak: Bagu László költő, Trill Zsolt színművész, Kovács Elemér újságíró.

☞ Kiváló rendezői teljesítményének elismeréseként Vidnyánszky Attila, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház rendezője megkapta az Ukrajna Érdemes Művésze címet és a Jászai Mari-díjat.

☞ Gortvay Erzsébet irodalomtörténész, a MÉKK társelnöke Ortutay Elemér-díjban részesült, emléklappal.

☞ Baksa Tibor, Csongor község polgármestere a Kárpátaljai Magyar Polgármesterek Egyesületének létrehozásáért és a helyi iskola építésének beindításáért a Magyar Polgármesterek IV. Világtalálkozóján Polgármesteri Ezüst Lánc-díjat kapott. A díjat Pintér Sándor belügyminiszter adta át Gödöllőn.

☞ Az 50. születésnapját ünneplő Dupka Györgyöt az Anyanyelvi Konferencia oklevelével tüntette ki Pomogáts Béla elnök. A jubiláló költő, művelődéstörténész, a MÉKK elnöke ezenkívül kiérdemelte az Ukrajnai Nemzetiségi és Migrációs Állami Bizottság, a Kárpátaljai Megyei Közigazgatási Hivatal elnöke, a megyei tanács, a Megyei Közművelődési Főosztály díszoklevelét is.

ESEMÉNYNAPTÁR

☞ Beregszászban és Badalóban hagyományosan megemlékeztek Petőfi Sándor születésének évfordulójáról. Ünnepi beszédet mondtak: Nigriny Árpád, Balogh József, Zubánics László, Balogh Zoltán, Bakancsos László, Kovács Miklós. Ifj. Csobolya József, a budapesti Krónikásének zeneiskola növendéke megzenésített Petőfi-verseket adott elő.

☞ A Kárpáti Igaz Szó új rovatot indított Szombati vers címmel, amelyben vidékünk jeles személyiségei ajánlják az olvasók figyelmébe kedvenc költeményüket.

☞ A kazincbarcikai Egressy Béni Művelődési Központ és Könyvtár meghívásának tett eleget a Credo együttes (Ivaskovics József, Szabó Lívia, Újvári Gyöngyi, Fekete Zsuzsanna, Varga Katalin). A Magyar Kultúra Napja tiszteletére rendezet ünnepi hangversenysorozat - Kárpátaljai, Erdélyi valamint klasszikus költők énekelt versei - helyszínei: Kazincbarcika, Sárospatak, Kisgyőr, Bodrogkeresztúr.

☞ A Munkácsi Városi Galériában megnyílt Vencsellei István debreceni fotóművész egyéni kiállítása. A tárlat anyagát Beregszászon is kiállították.

☞ A nemrég átadott Benei Faluház kiállítótermében folyamatosan bemutatják a beregvidéki alkotók műveit. Veres Péter festőművész után Anatolij Szakállas nagybaktai festő- és fafaragó művész munkáit láthatták az érdeklődők.

☞ A Kárpáti Igaz Szó, valamint a megyei könyvtár magyar és idegennyelvű osztálya által az Olvasás Éve jegyében szervezett műveltségi vetélkedő győztese lett Séra Magdolna és Tóth Judit, a Barkaszoói Középiskola tanulói. Felkészítő tanáruk Fakász Valéria.

☞ Beregszász város képviselőtestülete döntésének értelmében a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola örökös tulajdonba kapta az egykori Bereg megyei Törvényszék épületét.

☞ Jankovics Mária ungvári képzőművész egyéni tárlatát ajánlotta az érdeklődők

figyelmébe január 18-án a Kárpátaljai Nemzetiségi Kulturális Központban Dupka György és Ilku Marion József, a Lembergi Képzőművészeti Akadémia docense.

☞ Vári Fábián László, Keresztyén Balázs, Pomogáts Béla és Dupka György új munkáit mutatták be a nagyszülői Ugocsa Könyvesboltban megtartott író-olvasó találkán. A rendezvény szervezője Kovács Katalin, a MÉKK elnökségi tagja volt.

☞ A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata Vidnyánszky Attila rendezésében bemutatta Csokonai Dorottya c. színművét.

☞ A Néptánc Antológia 2001 elnevezésű budapesti találkozón, az Erkel Színház színpadán sikeresen lépett fel a Péterfalvi Népzenei és Néptáncegyüttes 32 fős csoportja Pál Lajos vezetésével. Viski gyűjtésű gyermekjátékokat és táncokat adtak elő.

☞ A MÉKK zsidó származású tagjainak kezdeményezésére Ungváron megalakult a Kárpátaljai Magyar Zsidók Egyesülete. Az új egyesületet megyei szinten hivatalosan bejegyezték, elnöke Huber Béla.

☞ A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának tisztújító közgyűlésén a leköszönő Tóth Lajos helyére az ungvári Magyar László festőművészt választották meg a társaság elnökévé. A titkári teendőket továbbra is Riskó György festőművész látja el.

☞ A Balazséri Missziós Központban megalakult a Kárpátaljai Református Ifjúsági Szövetség. Elnöke Zán-Fábián Sándor mezővári lelkész.

☞ A Pannon Magyar Házban megrendezett Kárpát-medencei tárlaton szűkebb pátriánk képzőművészetét Tóth Lajos, Magyar László és Kolozsvári László festőművészek munkái képviselték.

☞ A Beregszászi Tanárképző Főiskolán megalakult a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Információs Egyesülete. Elnöke Répási Ildikó, a főiskola vezető könyvtárosa.

⌘ Óvodapedagógusok számára tartottak konferenciát Beregszászon a KMPSZ szervezésében. A tanácskozás témája: anyanyelvi oktatás kétnyelvű közegben.

⌘ A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Ifjúsági Szervezete KI MIT TUD? vetélkedőt szervezett, szokatlan és örvendetes módon nagyszámú jelentkezővel.

⌘ A határon túli könyvkiadást támogató testület kárpátaljai alkuratoriumának tisztújító ülésén az elnöki tisztségről leköszönő Perduk János helyére Varga Bélát, a Lembergi Szvít Tankönyvkiadó ungvári magyar szerkesztőségének vezetőjét választották meg. Az alelnök Dupka György lett.

⌘ Rákóczi népe az 1848/49-es szabadságharcban címmel szervezett konferenciát Ungváron a MÉKK és a Duhnovics Társaság. Előadást tartott: Dupka György, Fülöp Lajos, Gortvay Erzsébet. A konferenciát követő író-olvasó találkozón S. Benedek András mutatta be a ruszinokról írt könyvét Igor Kercsa fordításában. Vári Fábián László legújabb verseskötetéből olvasott fel részleteket.

⌘ A magyar költészet napja alkalmából, a KMPSZ rendezésében idén a Bátyúi Középiskolában tartották meg a megyei vers- és prózamondó versenyt. A vetélkedő győztese Trojnai Anikó, a helyi középiskola diákja lett, felkészítő tanára Szántó Edit volt. A győzteseket és a résztvevőket a KMPSZ, KMKSZ, MÉKK, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa és a BeregInfo c. hetilap ajándékaival jutalmazták meg.

⌘ Az Ungvári Filharmonia kistermében bemutatták Ivaskovics József Vallomás c. rockoratóriumát. A költészetnap rendezvényen az ötvenéves Dupka Györgyöt köszöntötték. A rockoratórium könyv-alakban és CD-n is megjelent.

⌘ Színes fotóalbum jelent meg Nagyszőlősről a városi polgármesteri hivatal támogatásával. A maga nemében

egyedülálló kiadvány ezer példányban került ki a beregszászi járási nyomdából.

⌘ Rezes Katalin magyar szakos tanárnő meghívására Vári Fábián László és Dupka György élő irodalomórát tartott az Ungvári Dayka Gábor Középiskola két érettségiző osztályában.

⌘ A MÉKK székházában kapott helyet a közel ötezer kötetet számláló Bibliotheca Hungarica gyűjtemény, amely a vidékünkön működő könyvkiadók kiadványait a helyi lapok példányait hivatott összegyűjteni. Az intézmény vezetője Dupka Edit könyvtáros.

⌘ A péterfalvi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület emléktáblát helyezett el a helyi középiskola falán a falu szülőtte, Kiss Ferenc irodalomtörténész tiszteletére. Tervezik a Kiss Ferenc-emlékszoba megnyitását is.

⌘ A MÉKK és a II. Rákóczi Ferenc Művelődési Kör szervezésében Rákóczi Emlékkonferenciát tartottak a munkácsi vár lovagtermében. Előadók voltak: Helm Judit, Gortvay Erzsébet, Németh Imre róm. kat. plébános, Mihajlo Delehan, a megyei levéltár igazgatója. Tamás Edit, a Sárospataki Múzeum főmunkatársa és Dupka György. A jelenlévők Gortvay Erzsébet vezetésével emlékbizottságot alakítottak, amelynek feladata a kuruc felkelés közelgő 300. évfordulója alkalmából tartandó nemzetközi konferencia megszervezése Kárpátalján.

⌘ A Kárpátaljai Szövetség és a Kossuth Rádió Határok nélkül c. műsorának szerkesztői közönségtalálkozóval egybekötött vitaestet tartottak Budapesten Az 1956-os megtorlások és a KGB tevékenysége Kárpátalján címmel. A Gecse Géza vezette vitaest vendége volt Dupka György, Milován Sándor, a KMKSZ alelnöke és Alekszej Korszuny, a KGB kényszernyugdíjazott ezredese, aki az egykori kárpátaljai elítéltek rehabilitálását kezdeményezte.

⌘ Budapesten, a Domus Hungaricában bemutatásra került Balla D. Károly Világvége c. új novelláskötete.

ÚJ KÖNYVEK

- BALLA D. KÁROLY: **Világvége.** Válogatott novellák, Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2002.
- Hónapsoroló.** Óvodások verseskönyve, összeállította Füzesi Magda, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.
- DUPKA GYÖRGY: **Vallomás.** Versek IVASKOVICS JÓZSEF megzenésítésében, Intermix Kiadó – Credo Alapítvány, Ungvár–Budapest, 2002. (A rockoratórium CD-én is megjelent.)
- HORVÁTH SÁNDOR: **Álmos tájakon járok.** Válogatott novellák és szociográfiai riportok, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.
- NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: **Páros befutó.** Kisregény, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.
- SCHOBER OTTÓ: **Ki hitte volna?** Komor humor egy letűnt korból, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.
- FEDINEC CSILLA: **Kárpátalja kronológiája.** 1918–1944. Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely 2002.
- PENCKÓFER JÁNOS: **Hamuther.** Kisregény, Magyar Napló, Budapest 2002.

ELŐKÉSZÜLETBEN

- KOVÁCS KATALIN: **Lélekhiedelmek Salánkon.** Néprajzi monográfia, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.
- ZUBÁNICS LÁSZLÓ: **Régmúlt virágok illata.** Tanulmányok vidékünk múltjából, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2002.

E SZÁMUNK SZERZŐI

DUPKA GYÖRGY (1952) UNGVÁR
FÜZESI MAGDA (1952) BEREKSZÁSZ
FODOR GÉZA (1950) DERCEN
GERZSENYI ANDRÁS (1954) UNGVÁR
GORTVAY ERZSÉBET (1935) KINCSESHOMOK
HORVÁTH SÁNDOR (1957) UNGVÁR
IVASKOVICS JÓZSEF (1950) UNGVÁR
JANKOVICS MÁRIA (1962) UNGVÁR
KOVÁCS VILMOS (1927-1977)
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY (1949) CSONKAPAPI
NÉMETH IMRE (1952) MUNKÁCS
S. BENEDEK ANDRÁS (1947) BUDAPEST
TÁRCZY ANDOR (1954) UNGVÁR
TÓTH ISTVÁN (1951) BUDAPEST
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ (1951) MEZŐVÁRI
ZSELICKI JÓZSEF (1949) KISGEJŐC

BÚCSÚ

KOVÁCS VILMOS VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

Le-tör-löm ar-com-ról a nyá - lat s szem-be for-du-lok a szél - lel.

Köl - tö - ző ma - da-ram, szép bá - nat, ho - vá szál - lott? Te ő - riz-ted, te be-szél-d el.

*Letörlöm arcomról a nyálat
s szembefordulok a széllél.
Költöző madaram, szép bánat,
hová szállott?
Te őrizted, te beszéld el.*

*Állok az idő bal markában.
Nem fog rajtam vád sem, per sem.
Csillag ég kék szemem sarkában.
Merre mutat?
Elvesztetted legszebb versem.*

*Nyomodba szegődtem, kortesed.
Vadul vertem tányért, dobót.
Tomboló viharunk port evett
s csendet ellett.
Hallod? A Föld szíve dobog.*

*Azt hittem, csak annyi most a dal,
réztrombitás, dobos marsok.
Vaskalapod hátán rozsda mar
titkos címet.
Tenyeremben harkály harsog.*

*Faragott vándorbot vállamon.
Előttek óperenciák.
Kiszolgált béremet rád hagyom.
Tarisznyámban
megtört cipó: egy fél világ.*

Alkalmazkodó ritmusban.

ADY ENDRE

INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

*Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Csillag-szórók az éjszakák,
Szent-János-bogarak a kertben.
Emlékek elmúlt nyarakon,
Flórenc nyarán s összekeverten
Bucsúztató őszi Lidónak
Emlékei a hajnali
Párás, dísz-kócos tánci termen,
Történt szépek, éltek és voltak,
Kik meg nem halhatnak soha,
Őrzött elevenek és holtak,
Szívek távoli mosolya,
Reátok néz, aggódva, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.*

*Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átvádoljanak most rajta
Véres s ostoba feneségek.
Oly szomorú embernek lenni
S szörnyűek az állat-hős igék
S a csillag-szóró éjszakák
Ma sem engedik feledtetni
Az ember Szépbe-szótt hitét
S akik még vagytok, őrzőn, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.*

Ezt a verset A TEREMTMÉNYEK ARCA A huszadik század legszebb magyar versei c. kötetből vettük át (A Korunk felkérésére, ez a versgyűjtemény 104 költő, irodalomtörténész és irodalomkritikus szavazata alapján került összeállításra, amely a Korunk Baráti Társaság, Komp-Press Kiadó gondozásában jelent meg, Kolozsváron 2002-ben).

EGYÜTT